

VALUTNA STRUKTURA ODOBRENIH KREDITA BANAKA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Gašpar, Katarina

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split / Sveučilište u Splitu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:228:783065>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-07**



Repository / Repozitorij:

[Repository of University Department of Professional Studies](#)



SVEUČILIŠTE U SPLITU
SVEUČILIŠNI ODJEL ZA STRUČNE STUDIJE
Specijalistički diplomski stručni studij Računovodstvo i financije

KATARINA GAŠPAR

ZAVRŠNI RAD

**VALUTNA STRUKTURA ODOBRENIH KREDITA
BANAKA U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Split, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

SVEUČILIŠNI ODJEL ZA STRUČNE STUDIJE

Specijalistički diplomski stručni studij Računovodstvo i financije

Kolegij: Međunarodne financije

ZAVRŠNI RAD

Studentica: Katarina Gašpar, bacc. oec.

Naslov rada: Valutna struktura odobrenih kredita banaka u Republici Hrvatskoj

Mentor: dr.sc. Tino Kusanović

Split, rujan 2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK	4
SUMMARY	4
1. UVOD	1
2. TEORIJSKI ASPEKT FINANCIJSKOG SUSTAVA I NJEGOV ZNAČAJ NA MODERNO GOSPODARSTVO.....	2
2.1. Struktura financijskog tržišta.....	3
2.2. Značaj financijskih institucija.....	4
2.3. Kratki osvrt na povijesni razvoj bankarstva	6
2.4. Funkcija banaka u razvijenim financijskim sustavima	8
2.5. Struktura poslovanja banke.....	9
3. ANALIZA KREDITNIH RIZIKA U BANKOVNOM POSLOVANJU.....	10
3.1. Osvrt na rizike u bankarskom sustavu	11
3.1.1. Kreditni rizik	11
3.1.2. Valutni rizik	12
3.1.3. Rizik likvidnosti	14
3.1.4. Kamatni rizik.....	15
4. ANALIZA PRISUTNIH BANAKA I OBLIKA BANKARSKIH KREDITA U REPUBLICI HRVATSKOJ	16
4.1. Regulacija hrvatskog bankarskog sektora.....	20
5. ANALIZA VALUTNIH KREDITA U REPUBLICI HRVATSKOJ I NJIHOVO UPRAVLJANJE PREKO VALUTNIH KLAUZULA	23
5.1. Valutno-kreditni rizik u bankarstvu.....	23
5.2. Ključni faktori u valutno-kreditnom riziku.....	25
5.3. Utjecaj valutne klauzule na valutno-kreditne odnose	27
5.4. Valutna struktura kredita u Hrvatskoj.....	31
6. ULAZAK REPUBLIKE HRVATSKE U EUROZONU I VALUTNA STRUKTURA ODOBRENIH KREDITA	36
7. ZAKLJUČAK.....	41
LITERATURA	43
POPIS TABLICA	46
POPIS GRAFIKONA	46

SAŽETAK

Valutna struktura odobrenih kredita banaka u Republici Hrvatskoj

Povijesno dominantna struktura odobrenih kredita u Republici Hrvatskoj odnosi se na one u eurima, to je jasna činjenica od osnivanja Hrvatske kao moderne i suverene države, ali nije samo valutna struktura kredita takva, već i štednja hrvatskog naroda. Bankarski sektor je odlikovan visokom euroiziranošću, kako samih depozita građana tako i kreditnih aranžmana, a kreditiranje namijenjeno privatnom sektoru zauzima značajan udio u ukupnim plasmanima banaka. Ovaj rad detaljnije će obraditi to pitanje, ali i čitavo upravljanje valutnim rizikom preko valutne klauzule, iz razloga što je hrvatski bankovni sustav posljednjih godina u izrazitoj mjeri pod volacijama na deviznom tržištu, a svaka značajnija oscilacija eura donosi i probleme i povećani teret duga svih vlasnika kredita u eurima, od države do građana.

Ključne riječi: bankarski sektor, euro, krediti, oscilacija, Republika Hrvatska

SUMMARY

Currency structure of approved loans of banks in the Republic of Croatia

Historically the dominant structure of approved loans in the Republic of Croatia refers to those in euros, this is a clear fact since the founding of Croatia as a modern and sovereign state, but it is not only the currency structure of loans that is such, but also the savings of the Croatian people. The banking sector is distinguished by high euroisation, both by citizens' deposits themselves and by loan arrangements, and lending intended for the private sector occupies a significant share of the total placements of banks. This paper will deal with this issue in more detail, as well as the entire management of currency risk through the currency clause, because the Croatian banking system has been heavily under volatility in the foreign exchange market in recent years, and any significant fluctuation of the euro brings both problems and an increased debt burden of all loan holders in euros, from the state to citizens.

Key words: banking sector, euro, loans, oscillation, Republic of Croatia

1. UVOD

Ulaskom u Europsku uniju 2013. godine Hrvatska je prihvatila europsku terminologiju kada se za kreditne institucije pomisli na banke, s obzirom i na samu djelatnost koja je uređena Zakonom o kreditnim institucijama, ali to nije tako. Banke su samo jedna vrsta kreditnih institucija, kako u Europi i bilo gdje u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Bilo kakva kreditna institucija sa sjedištem u RH može se osnovati isključivo kao banka, štedna banka ili stambena štedionica. Kreditni odnos s bankom predstavlja dužničko-vjerovnički odnos u kojemu se banka javlja kao vjerovnik, a primalac kredita kao dužnik, ali krediti su neizostavni pokretači društvenog i ekonomskog razvoja. Gospodarstvo neke zemlje ide preko kanala kredita, jer krediti služe za daljnje investicije u toj zemlji, pa u konačnici novo zapošljavanje i gospodarski prosperitet.

S obzirom na visoku euroiziranost koja odlikuje hrvatski bankarski sektor onda nije teško zaključiti kakvi krediti u ukupnoj strukturi mogu dominirati, međutim treba napomenuti da nije to jedina valutna struktura u hrvatskom bankarskom sustavu. Kunski krediti godinama su u porastu, a razlog tome je povoljna ekonomska klima koja se odrazila na Hrvatsku i tržište kamatnih stopa u Europi. Ono što je važno isto tako u ovom segmentu odobravanja kredita u stranim valutama jest upravljanje takve strukture rizika. Dužničko nasljeđe koje se odrazilo na gospodarstvo kada je Hrvatska izašla iz bivše države posebice su važni u kontekstu daljnjeg kvalitetnog upravljanja rizikom pri odobravanju kredita, kako ne bi unazadilo gospodarski napredak.

2. TEORIJSKI ASPEKT FINANCIJSKOG SUSTAVA I NJEGOV ZNAČAJ NA MODERNO GOSPODARSTVO

Financijski sustav obavlja iznimno važnu gospodarsku funkciju preko alociranja novčanih sredstava od onih koji ih imaju prema onima koji ih nemaju i trebaju ih, bilo to za potrošnju, bilo to za investicije i slično. Financijski sustav sastoji se od financijskog tržišta i njegovih institucija kao i one valute koja se u konačnici koristi kao zakonsko sredstvo plaćanja u bilo kojoj zemlji. U financijskom sustavu postoji četiri sektora a to su sektor države, stanovništva, poduzeća i sektor inozemstva. Svaki od navedenih sektora sudjeluje u ponudi i potražnji za raspoloživim financijskim resursima i taj se krug neprestano vrti. Bilo da država daje a poduzeća i građani potražuju, bilo da država potražuje od inozemstva i slično.

Najveći dio štednje uglavnom dolazi od sektora stanovništva, koje ostvaruje prihode na osnovi primljenog dohotka te navedena štednja služi kao podloga za realne i financijske investicije, dok su tipični uzajmljivači viška novčanih sredstava sektori poduzeća i država. Poduzeća na temelju prodaje roba i usluga ostvaruju prihode poslovanja. Međutim, u većini slučajeva ostvarena dobit je nedostatna za financiranje novih investicija odnosno razvoja budućeg poslovanja pa se ovaj sektor pojavljuje kao neto uzajmljivač na financijskim tržištima.¹ S druge strane, najveći državni prihod otpada kroz poreze, pa je tako PDV najistaknutiji u strukturi prihoda i država u proračunskom planu svake godine stvara bazne projekcije ostalih poreza na temelju glavnog i ključnog.

U europskom bankarskom sustavu, glavni posuđivač europskog novca je sektor stanovništva. On je taj koji na temelju svog trošenja pokreće financijski sustav zemlje jer troši, investira, ulaže i oblikuje ga i time potiče gospodarski napredak svoje zemlje. Bankarski sektor je okosnica gospodarstva, jer bankarski sektor omogućuje da se novac pozajmljuje i troši, a banke i ostale kreditne institucije zarađuju na kamatama.

¹ Leko, V. i Stojanović, A. (2018) Financijske institucije i tržišta. Zagreb: Ekonomski fakultet, str. 7

2.1. Struktura financijskog tržišta

Financijsko tržište može se definirati kao tržište na kojem se susreće ponuda i potražnja za vrijednosnicama, baš kao i sva ostala tržišta samo što financijsko omogućuje susret kupnje i prodaje vrijednosnih papira. Za gospodarstvo je važno jer ono omogućuje financiranje poslovnih aktivnosti, bilo to poduzeća koja u konačnici rade okosnicu na cjelokupno gospodarstvo, bilo investitora preko kupnje, prodaje i investiranja i slično.² Može se reći kako imaju tri osnovne uloge u pokretanju nacionalnog gospodarstva – prvo je da osiguravaju visoku likvidnost, drugo je da prikupljaju informacije i treće je da omogućavaju podjelu rizika između sudionika na financijskim tržištima.

Primarno financijsko tržište je tržište na kojemu se prodaju nova izdanje financijskih instrumenata. Sektor poduzeća i države, uglavnom, prikupljaju sredstva emitirajući nove financijske instrumente kao što su primjerice obveznice ili dionice. Ono što je važno za reći ovdje to je da se prilikom izdavanja financijskih instrumenata na primarnom tržištu uglavnom radi o IPO ponudi, dakle, inicijalnoj javnoj ponudi u kojoj se obveznice i dionice izdaju po prvi puta.

Sekundarno financijsko tržište je tržište na kojem se trguje vrijednosnicama koji su već prošle primarno tržište, dakle, onim vrijednosnicama koje su već trgovane. Kao i na primarnom tržištu, tako se i na sekundarnom trguje uglavnom obveznicama i dionicama, ali i nekim drugim financijskim instrumentima koji su iz godine u godinu sve primamljiviji investitorima, poput derivativa i slično. Sekundarno tržište osigurava visoki stupanj likvidnosti, mogućnost brze zamjene za novac ukoliko se vrijednosnice prodaju i slično, stoga je od iznimne važnosti jer se na njemu definiraju cijene dionica, odnosno, određuje se vrijednost nekog poduzeća.

Osim primarnog i sekundarnog tržišta, strukturu financijskih tržišta čine još i novčano tržište, tržište kapitala, devizno tržište i tržište financijskih izvedenica ili derivativa. N³ovčano tržište je organizirano tržište na kojem se trguje financijskim instrumentima čije je dospelje kraće od godinu dana. Financijske instrumente na tržištu novca izdaju uglavnom bonitetni zajmoprimci s malim rizikom neispunjena rizika.

² Cecchetti, S. G. Schoenholtz., K. L. (2015) Money, banking, and financial markets. 4th Edition. New York: McGraw-Hill education, str. 3

³Saunders, A. i Cornett, M. M. (2015) Financial Institutions Management. Sixth Edition. United States: McGraw Hill Irwin., str. 126

Sudionici na tržištu novca uglavnom su centralne banke, ministarstva financija, osiguravajuća društva, fondovi i slično. Na njima se trguje komercijalnim zapisima, međubankarskim pozajmicama, certifikatima o depozitu, kreditima i slično. Glavne karakteristike novčanog tržišta su visoka likvidnost, kratki rok dospijeca i nizak rizik.

Tržište kapitala je tržište na kojem se trguje dugoročnim vrijednosnicama, upravo poput navedenih dionica ili obveznica. Ono je u najznačajnijoj mjeri ključno za prikupljanje novca za dionička društva upravo zbog cilja rasta i razvoja poduzeća. Tržišta kapitala su isto tako ona tržišta na kojima se događa kupnja ili prodaja onih vrijednosnica čije je dospelje duže od godine dana, primjerice, dionice, hipotekarni krediti, korporativne obveznice, državne obveznice, obveznice lokalnih jedinica i slično.

Devizno tržište je tržište na kojem se trguje devizama, dakle, stranom valutom. Među najznačajnijim valutama kojima se trguje na tom tržištu je američki dolar prije svega, euro, britanska funta, japanski jen, švicarski franak. Glavna funkcija deviznog tržišta je transfer kupovne moći iz jedne zemlje u drugu, ali isto tako i ima obilježje kreditiranja.

Posljednje, i ne manje važno, tržište financijskih izvedenica. Na tom tržištu se trguje financijskim izvedenicama ili derivativima. Neki od primjera izvedenica kojima se trguje su opcije, budućnosnice (dakle, futures ugovori), financijski ugovori za razlike i slično.⁴ Izvedeni financijski instrumenti uključuju ugovor između dvije strane da razmijene određenu količinu imovine ili novčanog tijeka po unaprijed određenoj cijeni i na određeni datum u budućnosti.

2.2. Značaj financijskih institucija

Financijske institucije su institucije koje prikupljaju novčana sredstva kao što su depoziti te ih usmjeravaju u financijske plasmane i obavljaju financijske usluge. To su uglavnom banke, kreditne unije, ugovorne štedne institucije, investicijski fondovi te financijske kompanije.⁵ Oni su uglavnom posrednici na financijskom tržištu između štediša i posuđivača novca. Za svako gospodarstvo igraju važnu ulogu jer su one te koje omogućuju prebacivanje određenog financijskog instrumenta u brzu likvidnost – novac.

⁴ Orsag, S. (2011) Vrijednosni papiri, investicije i instrumenti financiranja. Sarajevo: Revicon, str. 678

⁵ Saunders, A. i Cornett, M. M. (2015) Financial Institutions Management. Sixth Edition. United States: McGraw Hill Irwin., str. 10

Dvije najvažnije funkcije financijskih institucija su smanjenje transakcijskih troškova i asimetričnost informacija. Ovo unatoč tome što je funkcija, predstavlja u suvremenom bankarstvu i problem, jer postoji velika razlika između onih što posjeduju informacije i onih što ih ne posjeduju, nešto poznato kao i moral hazard i asimetričnost informacija. U prvom aspektu ovoga, transakcijski troškovi bi obuhvaćali sve naknade i provizije koje korisnici usluga moraju platiti prilikom pristupanja financijskom tržištu. Bilo da je riječ o trošku prema brokeru, bilo da je riječ o trošku koji je povezan sa direktnim kreditiranjem i slično. Financijske institucije, prije svega banke, su te koje imaju ključnu ulogu u smanjenju takvih troškova na temelju ekonomije obujma i efikasnijeg poznavanja funkcioniranja financijskog sustava od samih korisnika s druge strane. Druga funkcija obuhvaća asimetričnost informacija. To je situacija kada jedna strana nema dovoljno podataka o drugoj strani uključenoj u proces i ne može na temelju toga donijeti ispravnu odluku. Ovo je danas čest i naočit slučaj i problem i traži se sve snažnija regulacija toga. Primjerice, kod financijskih transakcija asimetričnost informacija se pojavljuje kada izdavatelj vrijednosnice posjeduje više informacija od investitora, pa investitor ne može donijeti ispravnu odluku za potencijalnu investiciju. Kod sektora stanovništva, asimetričnost informacija bi se javila u pojavi kreditiranja, gdje druga strana nema dovoljno informacija nego što to ima prva. Problem asimetričnosti pojavljuje se kroz dva glavna oblika; *negativna selekcija i moral hazard*.

Negativna selekcija je problem koji nastaje prije same financijske transakcije. Najčešće, najrizičniji tražitelji kredita najaktivnije traže kredit, nastojeći ostaviti pozitivan dojam o svojoj financijskoj situaciji. Financijski posrednici moraju prikupiti dovoljno informacija kako bi izbjegli navedeni rizik. Naravno, svako dodatno prikupljanje informacija nije besplatno te predstavlja značajan trošak koji je potrebno uključiti u cijenu kredita. Ukoliko informacije nisu dostupne uz prihvatljive troškove, banke će uskratiti kreditiranje u dotičnom tržištu što može dovesti do pojave tržišnog neuspjeha (eng. market failure). Utjecaj negativne selekcije na funkcioniranje financijskog tržišta poznat je pod pojmom „mačka u vreći“ (eng. lemons problem).⁶

Moral hazard se javlja nakon transakcije, dakle, kada zajmoprimac zaključi kredit i svoju rizičnu aktivnost što posljedično može dovesti do daljnje nemogućnosti otplate tog zajma.

⁶ Akerlof, G. (1970) The Market for ‘Lemons’: Quality, Uncertainty and the Market Mechanism, Quarterly Journal of Economics 84., str. 488–500

2.3. Kratki osvrt na povijesni razvoj bankarstva

Bankarski sustav sastoji se od središnje banke, poslovnih banaka te štednih i drugih financijskih institucija. Bankarstvo je posebna disciplina koja ima zadatak da ispituje i prati opće ekonomske događaje koji se manifestiraju funkcioniranjem banaka u kreditnom i bankarskom sustavu jedne zemlje.⁷ U 18-om stoljeću prije nove ere u babilonskim hramovima je omogućeno uzimanje zajmova koje su koristili siromašni, ali i poduzetnici za svoje potrebe. Postoje čak i zapisi u kojima su zabilježeni zajmovi koji su odobravani s kamatama. Neki od elemenata suvremenog bankarstva su bili prisutni i tada. Prihvaćani su različiti oblici depozita, odobravani su krediti, ali i zajmoprimci su plaćali kamate na odobrene kredite.⁸ Poveznica sa modernim bankarstvom veže se uz najstarije talijanske gradove poput Firence, Venecije, Genove i slično, s obzirom da su prve zlatne kovanice nastale tamo. U povijesti je poznato kako su bankari bili ti koji su odobravali zajmove rimskim vladarima i financirali ratove, kao i njihov raskošan život. Danas je ta simbolika općeprihvaćena pa se za svaki rat u svijetu direktno povezuje i bankarski sustav.

Tijekom industrijske revolucije nizozemske i britanske banke su poboljšale tehnike poslovanja u odnosu na talijanske banke. Prve velike banke koje se pored emisije novca bave i kreditiranjem države i platnim prometom su Švedska središnja banka, osnovana 1668. godine, Engleska središnja banka - Bank of England, osnovana 1694. godine te Francuska središnja banka – Banque General, osnovana 1716. godine. U SAD-u, pet godina nakon Deklaracije o neovisnosti, osnovana je prva banka u Philadelphiji 1781. godine i sve do 1794. godine ih je osnovano još sedamnaest.⁹ Deregulacija bankarskog sustava koja je došla kasnih 1980-ih godina dovela je do pojačane konkurencije poslovanja postojećih banaka, kao i ostalih financijskih institucija. Neke od prednosti koje se vezuju uz tu globalizaciju su diverzifikacija rizika, ekonomija obujma, inovativnost i jeftiniji novac. S druge pak strane, neki nedostaci se ogledaju u povećanim troškovima poslovanja, prebacivanju tržišnih neravnoteža iz inozemstva ali i visokom riziku izloženosti međunarodnim poslovanjem.¹⁰

⁷ Krstić, B. (2003.) Bankarstvo, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, str. 7

⁸ Davies, G. (1994.) A History of Money from Ancient Times to the Present Day. Third Edition. Cardiff: University of Wales Press, str. 48

⁹ Klebaner, B. J. (1974) Commercial Banking in the United States: A History, Business History Review, Volume 49 (02), str. 260-261

¹⁰ Mishkin, F. S. i Eakins, S. G. (2005) Financijska tržišta i institucije. Četvrto izdanje. Zagreb: MATE, str. 453

Bankarstvo se razvilo u drugoj polovini 19. stoljeća u Engleskoj s ciljem da bankare osposobi za uspješno vođenje bankarskih poslova, vodeći računa o kreditnom pokriću, likvidnosti, poslovnom ugledu na burzi, špekulativnim poslovima i slično.¹¹ Osnivanje ovih banaka usko je povezano s industrijalizacijom. Pojava bankarstva u 19. stoljeću započinje s bogatim pojedincima koji su svoj novac pozajmljivali trgovcima te s razvitkom navike polaganja novca zlataru na čuvanje. Zlatari su shvaćali da je samo dio novca potreban za zadovoljavanje tekućih potreba te su razvili unosnu praksu pozajmljivanja viškova novca uz kamatu. I drugi su pojedinci razvili praksu izdavanja novčanica isplativih na zahtjev donositelja.¹² Bankarski sustav je u Republici Hrvatskoj je posljednjih dvadesetak godina doživio brojne promjene poput promijenjenih propisa, karakteristika klijenata, obujma poslovanja, tržišta i slično. Usprkos brojnim promjenama, temelj bankarskog poslovanja nije se promijenio. Banke posluju sa svojim klijentima pritom nastojeći ostvariti bolji suodnos, čiji je cilj postići zajednički razvoj i napredak. Uloga bankarstva u ekonomiji je značajna, a stanje u ekonomiji jasno se odražava i na poslovanje banaka. Poslovanje banaka u modernom svijetu nikada nije bilo brže i dinamičnije, a zadaća je suvremenih bankara da ukomponiraju nova znanja i nove tehnike u klasično bankarsko poslovanje uz istovremeno poznavanje cjelokupnog poslovnog procesa koji se odvija u banci i njenom okruženju

Silnom razvoju inovacija, u to vrijeme, pojavljuju se i obveznice koje su izdavane od strane korporacija koja su se našla u financijskim poteškoćama i niskim kreditnim rejtingom. Jedna od najznačajnijih inovativnih ideja koja se pojavila u razvoju bankarstva je sekuritizacija, koja je ujedno i obilježila posljednju financijsku krizu. To je proces pretvaranja nelikvidne imovine u likvidnu kako bi se moglo njome trgovati na financijskom tržištu.

¹¹ Pušara, M. (2012) Međunarodno bankarstvo, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka, Banja Luka, str. 15

¹² Furjanić, H (2014) Analiza bankarskog poslovanja u RH, završni rad, str.8

2.4. Funkcija banaka u razvijenim financijskim sustavima

Bankarski sektor predstavlja okosnicu u nacionalnom gospodarstvu jer pruža glavni izvor financiranja, pojedincima ili poduzećima. Veliki broj korporacija koristi bankarski sektor kao svoj izvor financiranja, ali ne samo korporacije već i fizičke osobe, jer samo tako mogu pribaviti sredstva koja su im potrebna. Zato se kaže da banke igraju ključnu ulogu i gospodarskom rastu neke zemlje, a posebice se to može vidjeti i kroz prizmu posljednje financijske krize. Ne bavi se banka samo kreditiranjem, već i prikupljanjem novca ali i investiranjem preko državnih obveznica i zadužnica čije su kupnje namijenjene za državnu potrošnju.¹³ Postoje brojne podjele funkcija koje banke imaju u gospodarstvu, međutim općenito se dijele u dvije kategorije. Tu su primarne i sekundarne funkcije banaka. Među primarne funkcije banke spadaju primanje depozita i odobravanje kredita. Primanje depozita od široke javnosti i odobravanje kredita predstavlja temeljnu ulogu odnosno funkciju banke u svim gospodarstvima.

Na temelju ove funkcije banke osiguravaju temelj gospodarskog rasta i razvitka putem kreiranja depozitnog novca. Depozite banke prikupljaju od šire javnosti, uglavnom od stanovništva jer je stanovništvo općenito nositelj novčano suficitarnih sredstava. Ovisno o vrsti primljenih depozita banke plaćaju pasivnu kamatnu stopu deponentima. Prikupljanje depozita od građana, kao i održavanje visoke likvidnosti, važno je za bankarski sektor jer banke preko depozita odobravaju kredite čime se postiže prvi korak u poticanju ekonomskog rasta zemlje i time se potiče zapošljavanje. Isto tako, postiže se i gospodarski razvoj zemlje iz razloga što raste osobni dohodak pojedinca, otvaraju se nova radna mjesta i dolazi kapital potreban za investicije i razvoj. Odobravanje kredita kao i sama isplata predstavljaju najvažniji kanal u sekundarnoj emisiji novca jer upravo banke skupa sa središnjim bankama predstavljaju temeljne monetarne institucije u kojima se jedino novac može i poništiti. S obzirom kako je rad povezan sa analizom valutne strukture odobrenih kredita u Hrvatskoj, isto tako povezano je i u teorijskom osvrtu kako je jedan od glavnih zadataka banaka upravljanje rizikom. U kontekstu Hrvatske, to je rizik sa promjenom deviznog tečaja u kreditnim aktivnostima banaka, barem dok se ne riješi službeno pitanje eura i dok ga se ne uvede. Rizik je sastavni dio poslovanja i nemoguće ga je eliminirati u ovoj situaciji, ali ga banka skupa sa središnjom bankom može maksimalno umanjiti.

¹³ Miličević, V. (2020) Opravdanost primjene valutne klauzule u hrvatskom bankovnom sustavu, Ekonomski fakultet u Zagrebu, doktorski rad, Zagreb, str 27

2.5. Struktura poslovanja banke

Prema svojim bilančnim pozicijama, struktura poslovanja banke izgleda sljedeće;

- aktivni poslovi
- pasivni poslovi
- neutralni
- vlastiti bankovni

Aktivni poslovi banke su oni poslovi kod kojih se ona javlja kao vjerovnik u tom odnosu, prije svega, kreditni poslovi. Krediti se mogu podijeliti na kratkoročne (primjerice, kredit po tekućem računu, eskont, lombardni kredit) i na dugoročne. Dugoročni otplatni krediti u aktivni banke su oni krediti sa dospijećem dužim od jedne godine i ti su krediti osigurani pravom zaloga nekretnine, pa se zovu i hipotekarni krediti. Banka na sve svoje izdane kredite naplaćuje najunosniju proviziju, a to je kamata. Prihod od kamata je najznačajniji izvor prihoda za banke.

Pasivni poslovi su oni poslovi kod kojih se banka javlja kao dužnik u odnosu i primjerice ona je ta koja plaća kamate dužniku. Isto kao i aktivni poslovi, pasivni se dijele na kratkoročne i dugoročne. U kratkoročne spadaju depoziti, a u dugoročne spadaju izdavanje obveznica, založnice i slično.

Neutralni bankarski poslovi su oni poslovi kod kojih banka nije ni vjerovnik ni dužnik u odnosu, nego posrednik. Za svoje posredništvo banka zarađuje određenu visinu provizije pa je to njezin prihod od nekamatnih stavki.

Vlastiti poslovi banke su oni poslovi kod kojih se banka ne javlja čak ni kao posrednik, već posluje isključivo u svoje ime i za svoj račun. Primjer su arbitražni poslovi.

3. ANALIZA KREDITNIH RIZIKA U BANKOVNOM POSLOVANJU

Rizik se može definirati kao opasnost od potencijalnog gubitka, u aspektu bankarstva je to gubitak novca. ¹⁴Pojam rizika bitno se razlikuje od neizvjesnosti. Rizik je vjerojatnost nastanka nekog nepovoljnog događaja koji je moguće mjeriti odnosno statistički prikazati. Neizvjesnost je situacija u kojoj ne postoji dovoljna spoznaja o nastanku štetnog događaja, nego potencijalna svijest o mogućem nastanku nepovoljnog događaja. Od snažnog razvoja inovacije, proširene globalizacije, kao i snažnom deregulacijom od nekadašnjih sistema, događaju se promjene u tradicionalnom bankarstvu. Primanje depozita i plasiranje kredita je sve manje profitabilno, pa banke pronalaze nove načine zarade, ali novi načini zarade predstavljaju i povećanje rizika. Jedni od tih načina za zaradu su primjerice trgovanje na financijskim tržištima kao i prihodi od nekamatnih naknada, ili nekamatni prihodi.

Prethodno snažna deregulacija financijskog sistema kao i odrazi posljednjih kriza, obilježile su nastanak većih stupnjeva rizika, ali su potakle i veći nadzor i upravljanje tim rizicima. Kako bi bankarski sustav ostao profitabilan i dalje, on mora prije svega riješiti problem negativne selekcije kao i moral hazarda, jer se njihovim kvalitetnim upravljanjem smanjuju izvori rizika u poslovanju. One, kao što je i cilj svakog poduzeća, nastoje maksimizirati svoj profit uz minimiziranje svojih troškova. Upravljanje i prepoznavanje rizika u poslovanju nije samo važno za upravu, odnosno menadžment banke, već i za regulatorna tijela Republike Hrvatske. Najsvježija situacija je utjecaj rizika na Sberbank zbog rata u Ukrajini, gdje je banka-podružnica u Europi, pa tako i u Hrvatskoj, preko noći propala. Stoga, iznenadno i veliko povlačenje depozita klijenata, kao i otežana naplata kredita koja u konačnici uzrokuje rast nenaplativih, promjene kamatnih stopa na tržištu i volatilnosti na deviznom tržištu, stalne promjene poreznih zakona i slično utječu na to upravljanje rizikom.

¹⁴ Orsag, S. (2011) Vrijednosni papiri, investicije i instrumenti financiranja. Sarajevo: Revicon, str. 402

Rizici se mogu navesti u četiri kategorije, s obzirom na one rizike s kojima je suočen bankarski sektor;

- Financijski rizik
- Operativni
- Poslovni
- Rizik događaja

U financijske rizike spadaju klasični bankovni rizici poslovanja poput kreditnog, valutnog, kamatnog, rizika likvidnosti i slično. Sukladno propisima i regulacijom financijskog sustava banka mora upravljati s ovim rizicima na dnevnoj bazi, sa ciljem zaštite od posljedica na njezino poslovanje.

Operativni rizici su oni rizici koji su povezani izravno sa poslovanjem pojedine banke.

Poslovni rizici su rizici vezani za okruženje u kojem banka djeluje, poput političkog i makroekonomskog stanja i slično.

Rizik događaja uključuje sve one eksterne događaje koji se, ukoliko se ne prepoznaju, mogu utjecati na poslovanje banke. Najbolji primjer rizika događaja je bankovna kriza.

3.1. Osvrt na rizike u bankarskom sustavu

3.1.1. Kreditni rizik

Postoji veliki broj definicija što je kreditni rizik ali se ovdje može reći kako je to rizik da dužnik neće moći ispuniti svoju obvezu vraćanja glavnice kredita i plaćanje kamata. S obzirom kako banka profitira najvećim dijelom od kamata, onda svako zakašnjelo plaćanje glavnice kredita i kamata negativno se odražava na poslovanje banke, odnosno njezinu konačnu dobit. Ovo je najznačajniji rizik u bankarskom sustavu jer je bilanca banaka izložena u najvećem dijelu pod ovakvim rizikom.

U nekim prethodnim desetljećima snažna deregulacija financijskog sustava stvorila je kreditni rizik kao najveći stupanj rizika u bankarskom poslovanju, s obzirom na njezinu kreditnu aktivnost. Regulacijom tog sustava, banke su dužne voditi računa o tim stupnjevima rizika i održavati određenu stopu likvidnosti sa strane ako bi se ikada u velikoj mjeri njezini loši kreditni plasmani odrazili na poslovanje.¹⁵ Ako se uzmu u obzir izvori nastanka kreditnog rizika, kreditni rizik može se podijeliti na rizik naplativosti (eng. default risk), rizik kreditne premije i rizik kreditnog rejtinga. Rizik naplativosti je rizik koji nastaje u trenutnu odobravanja kredita, jer svaki klijent ima određeni kreditni rejting kod procjene banke, s kojim se određuje iznos koji mu banka može isplatiti u vidu kredita. Rizik kreditne premije je rizik promjene uvjeta koji može stvoriti nepovoljne uvjete u otplati kredita. Rizik kreditnog rejtinga je sposobnost dužnika može li u cijelosti otplatiti svoj kredit u navedenom periodu.

3.1.2. Valutni rizik

Valutni rizik općenito proizlazi iz valutne neusklađenosti u bilanci poduzeća, pa i banke, između imovine i izvora financiranja. To je rizik koji direktno nastaje kao promjena deviznih tečajeva na tržištu. Devizni tečaj po svojoj podijeli može biti slobodan, može biti fluktuirajući, može biti fiksni i upravljano plivajući. Devizni tečaj govori za koliko se jedinica domaće valute može dobiti jedna jedinica strane valute, a devizno tržište je tržište na kojem se odvija ponuda i potražnja za tečajevima.

Banke posluju u deviznim aranžmanima, kao i poduzeća, pa je bitno na kraju poslovne godine da se vidi u kojoj mjeri je banka uspješno upravljala svojim valutnim rizikom tijekom godine i kako je to utjecalo na konačnu dobit banke. Svako značajnije kolebanje deviznog tečaja za banku predstavlja gubitak ako ima otvorenu deviznu poziciju, stoga je upravljanje valutnim rizikom jedan od imperativa upravljanja cjelokupnom strukturom rizika za banku. Njihova regulacija nalaže da su dužne svakodnevno usklađivati svoju otvorenu deviznu poziciju, a devizna pozicija banke je pokazatelj njezine izloženosti valutnom riziku.¹⁶

¹⁵ Baker H. K. i Powell G. E. (2005) Understanding financial management: a practical guide, Oxford: Blackwell Publishing, str. 89

¹⁶ Narodne novine (2014) Odluka o izvješćivanju o izloženosti kreditnih institucija valutnom riziku. Zagreb: Narodne novine d.d., broj 66/2017

Otvorena devizna pozicija suprotstavlja valutne stavke obveza, imovine i izvanbilančnih stavki odnosno uključuje sljedeće elemente;

- neto promptnu poziciju koja predstavlja razliku između devizne imovine i deviznih obveza u toj valuti, uključujući i nedospjele kamate i promptne transakcije koje su ugovorene, ali nisu knjižene
- neto terminsku poziciju koja predstavlja razliku između svih iznosa koji će biti primljeni i svih iznosa koji će biti plaćeni temeljem valutnih forward ugovora, uključujući i valutne budućnosnice i glavnice valutnih zamjena koja nije uključena u promptnu poziciju
- neopozive garancije, nepokrivene akreditive i slične instrumente za koje će banka zasigurno morati izvršiti plaćanje, a postoji vjerojatnost da ta sredstva kreditna institucija neće moći namiriti
- buduće neto prihode/rashode koji još nisu obračunati, ali su zaštićeni na način da odnos zaštite udovoljava zahtjevima računovodstva zaštite u skladu s Međunarodnim računovodstvenim standardom 39 pod uvjetom da se dosljedno uključuju
- tržišnu vrijednost bilo koje druge opcije čija je odnosna varijabla iskazana u stranoj valuti

Kao i u trgovanju terminskim ugovorima za poduzeća i fizičke osobe, otvorena pozicija kod banke se može podijeliti na kratku i dugu poziciju. Kratka devizna pozicija određene valute je kada je obveza banke u toj valuti veća od njezine imovine, a duga kada je vrijednost imovine u valuti veća od njezinih obveza u toj valuti. Motiv za njezinu otvorenu deviznu poziciju je kada bi iskoristila tržišna kretanja tečaja, što se u konačnici odražava preko špekulacije ili arbitraže, a uključuje i kupoprodaju vrijednosnica i stranih valuta.

Kako i sve druge rizike, banka mora upravljati i svojim valutnim rizikom kako bi spriječila oscilacije na svoje poslovanje i svoju izloženost, u predviđenim granicama. Za kraj, može se reći kako bankovna izloženost valutnom riziku sastoji se od tri vrste, a to su poslovna, transakcijska i bilančna.

Poslovna izloženost riziku odnosi se na neka buduća kretanja deviznog tečaja, a čija bi kretanja mogla imati značajan utjecaj na poslovanje i prirodu poslovanja banke. Smanjenje poslovne izloženosti ostvaruje se kroz valutno uravnoteženje imovine i izvora imovine banke. Transakcijska izloženost ili transakcijski rizik je povezan sa transakcijama kod kojih prodajna cijena i troškovi banke su u različitim valutama. Bilančna izloženost riziku odnosi se na promjenu deviznih tečajeva koji utječu u konačnici na prihode i rashode banke, a onda ima utjecaj i na samu imovinu i izvore te imovine.

Općenito banke posluju na relativno nestabilnim tržištima i povezani su sa svim oblicima rizika, ključ je u upravljanju tim rizicima. U sljedećim poglavljima rada detaljno će se osvrnuti na kretanje tih rizika vezanih za hrvatsko bankarsko tržište, uz segment kredita koji su odobreni u cjelokupnom periodu.

3.1.3. Rizik likvidnosti

Ovaj bi se rizik mogao definirati kao nemogućnost banke da podmiri svoje dospjele obveze, bez nekakvog negativnog utjecaja na njezinu strukturu poslovanja. S obzirom kako je temelj tradicionalnog bankarstva primanje depozita od fizičkih osoba, poduzeća, kao i plasiranje kredita, rizik likvidnosti čini jedan od najznačajnijih rizika u poslovanju banke jer ona mora u svakom trenutku biti sposobna podmiriti svoje obveze.

¹⁷Općenito, rizik likvidnosti se može podijeliti na tri rizika i to na rizik neusklađene likvidnosti, rizik pojačane likvidnosti i tržišni rizik likvidnosti. ¹⁸Rizik neusklađene likvidnosti pojavljuje se uslijed neusklađenosti stavki aktive i pasive. Rizik pojačane likvidnosti nastaje zbog potrebe banke za likvidnim sredstvima u budućnosti. Tržišni rizik likvidnosti nastaje zbog slabe likvidnosti nekog tržišta što može uzrokovati poteškoće prilikom prodaje rezervi likvidnosti. Zbog izloženosti riziku likvidnosti banka treba imati jasnu politiku upravljanja likvidnošću odnosno planirati i osigurati sredstva u svakome trenutku. U širem smislu, rizik likvidnosti označava opasnost da se bilo koji nenovčani oblik imovine neće moći bez gubitaka pretvoriti u novac kroz određeno vrijeme.

¹⁷ Šverko I. (2007) Upravljanje nekreditnim rizicima u hrvatskim financijskim institucijama, Zagreb: Hrvatski institut za bankarstvo i osiguranje, str. 142

¹⁸ Leko, V. (1993) Rječnik bankarstva i financija, Zagreb: Masmedia, str. 445

Manjak likvidnosti poduzeća općenito pretpostavlja da je to poduzeće suočeno sa problemima, pa je tako slučaj i kod banke. Poduzeća i banke moraju u svakom trenutku biti sposobni podmiriti svoje obveze, kako ne bi upali u problem likvidnosti i solventnosti.

3.1.4. Kamatni rizik

Kamata je cijena novca koju banka mora prikupiti preko depozita da bi ih plasirala u određene financijske instrumente, u ovom slučaju najpoznatije u kredite. Banka ima svoju aktivnu i pasivnu kamatnu stopu koju zaračunava. Aktivna kamatna stopa je ona kamatna stopa koju banka ostvaruje na temelju svojih plasmana kredita, može to biti i nekakav drugi oblik ali je najčešće riječ o kreditu. Pasivna kamatna stopa je ona kamatna stopa koju banka mora platiti kako bi dobavila izvore svog financiranja, bilo da se tu radi o depozitima ili nekim drugim izvorima financiranja.

Ovaj rizik direktno proizlazi iz volatilnosti kamata na tržištu i može u velikoj mjeri utjecati na prihode i rashode banke. Njega je nemoguće izbjeći, ali sa ciljem regulacije i kvalitetnog upravljanja rizicima može ga se maksimalno sniziti. ¹⁹Ukoliko banka ima veću osjetljivost kamatnih stopa na obveze nego na imovinu banke, rast kamatnih stopa smanjit će neto kamatnu maržu i dobit dok će pad kamatnih stopa utjecati na povećanje neto kamatne marže i dobiti. Kako će se situacija razvijati na strukturu prihoda i rashoda banke ovisi o nekoliko faktora, prvi je zbog kretanja kamatnih stopa na tržištu, drugi je zbog izvanbilančnih pozicija koje su osjetljive na kamatni rizik.

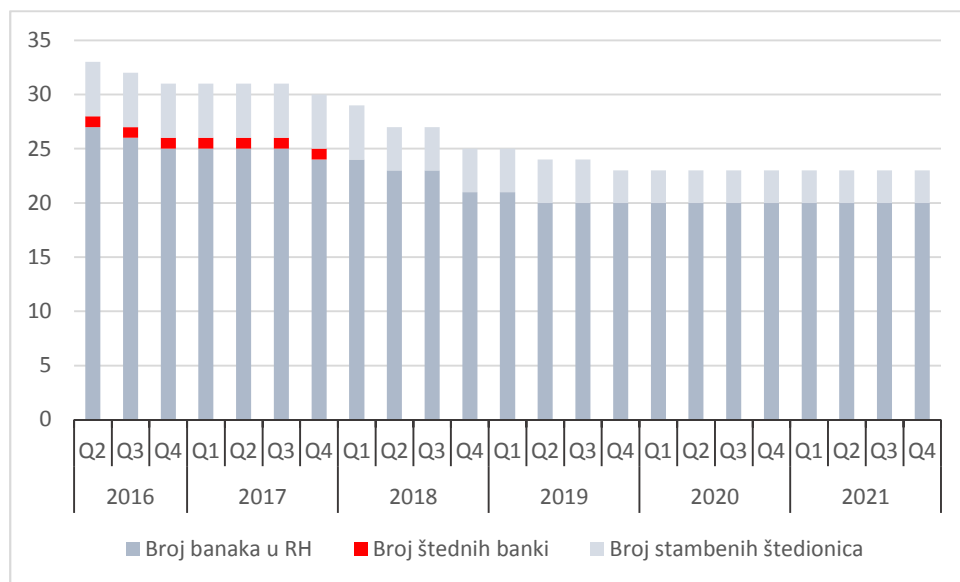
¹⁹ Mishkin, F. S. i Eakins, S. G. (2018), op. cit., str. 599

4. ANALIZA PRISUTNIH BANAKA I OBLIKA BANKARSKIH KREDITA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Broj prisutnih banaka u Republici Hrvatskoj u posljednjih dvadeset godina u stalnom je opadanju. Nekada je u najzlatnijim godinama poslovalo preko 60 banaka u hrvatskom bankarskom sektoru ali bankovna kriza koja se odrazila najviše na tadašnju Dubrovačku banku odrazila se na cjelokupni bankarski sektor. Preuzimanje dugove i naslijeđa od bivše države, manjak inozemnog kapitala u zemlji i slični problemi utjecali su iznimno na tadašnji bankarski sektor države u kojem se provodila politika lošeg kreditiranja i lošim procjenama rizika. Od početka 2000.-ih pa do danas, broj aktivnih banaka u Hrvatskoj smanjio se za više od 40. dok je istodobno vidljiv i paralelni rast udjela stranih banaka u ukupnoj imovini bankarskog sektora u Republici Hrvatskoj.

Na prvom grafikonu može se vidjeti prikaz koncentracije banaka, štednih banaka i stambenih štedionica samo u analizi u prethodnih šest godina, s obzirom kako je daleka povijest od početka 2000.-ih već opće poznata.

Grafikon 1. Prikaz banaka, štednih banaka i stambenih štedionica u RH u posljednjih pet godina



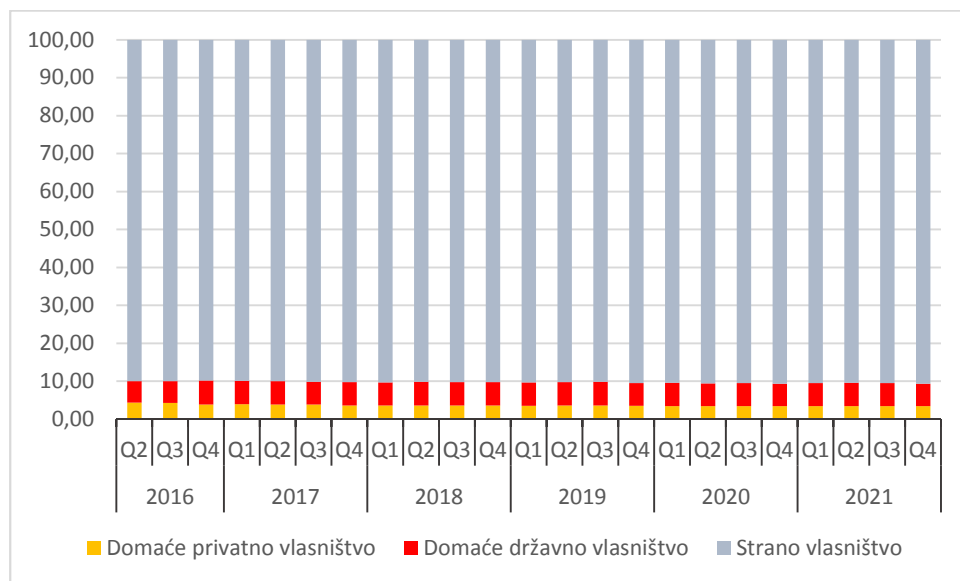
Izvor:

izrada

autorice

Već neko vrijeme na hrvatskom tržištu nije prisutna niti jedna štedna banaka, dok je broj banaka i stambenih štedionica i dalje u relativnom padu. Od početka 2010. godine do danas, taj trend smanjivanja banaka ubrzao se. Kretanja i odraz u Tesli štednoj banci, Primorskoj banci kao i Veneto banci i Splitskoj, utjecala su i na samu koncentraciju u financijskom sustavu.

Grafikon 2. Kretanje vlasništva u Republici Hrvatskoj (u %, maksimalnih 100%)

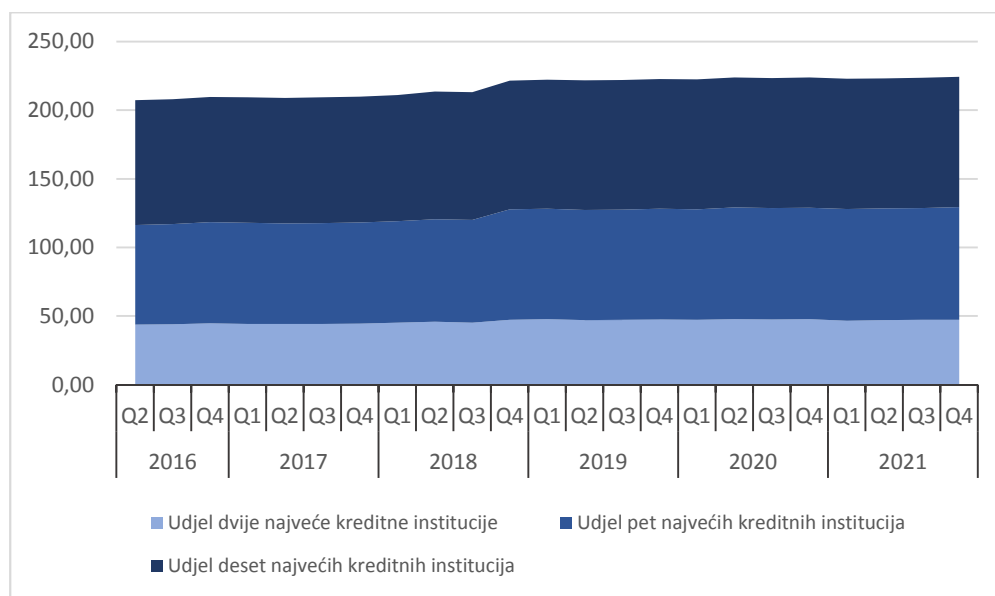


Izvor: izrada autorice

Odraz vlasništva u hrvatskom bankarskom sektoru već godinama otpada na ono strano vlasništvo, dok domaće privatno i državno u prosjeku drže do 10% ukupne koncentracije tržišta, a 90% je pod stranim vlasništvom. Svi podaci već potvrđuju da je Hrvatska izuzetno bankocentrično društvo, usmjereno isključivo na poslovne banke kao vid kreditiranja. Ulazak stranih vlasništva na domaće tržište omogućio je u konačnici niske troškove financiranja banaka jer su se banke-podružnice iz Hrvatske mogle slobodno zadužiti kod banaka-majki.

Kada je riječ o ukupnoj strukturi kredita, u posljednjih nekoliko godina unatoč tendenciji smanjenja broja poslovnih banaka u Hrvatskoj, struktura kredita raste. Samo se u posljednjih šest godina ta struktura povećala za više od 100 milijardi kuna. Godinama najveći udio čine izdani krediti nefinancijskim društvima, poduzeća znači, što je i očekivano. Poduzeća su ta kojima najveći iznosi kredita i trebaju kako bi financirali svoje poslovne aktivnosti, a njihov udio iako je najveći – opada.

Grafikon 3. Udjeli u ukupnoj strukturi imovine bankarskog sektora (u %)

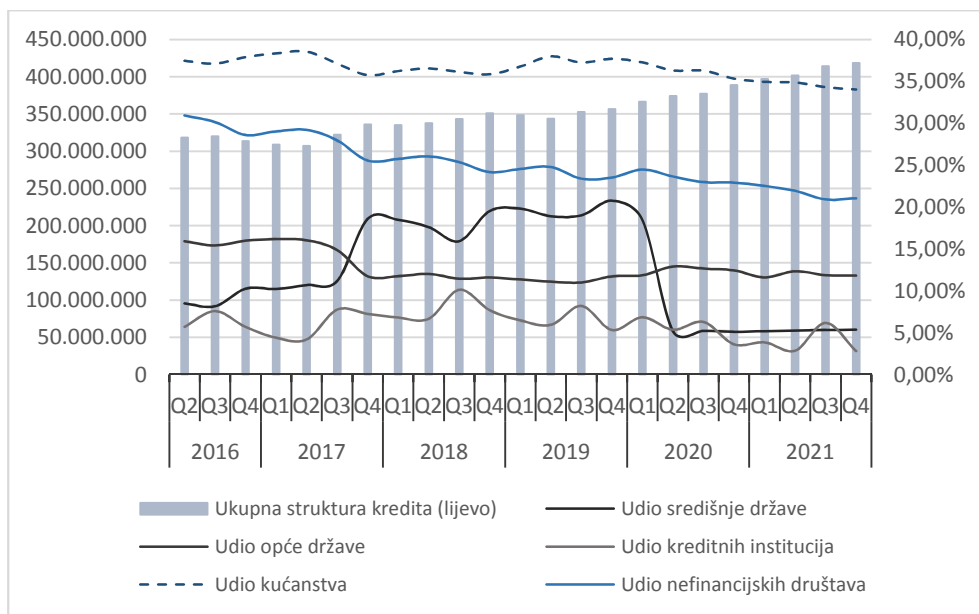


Izvor: izrada autorice

U analizi ukupne strukture imovine bankarskog sektora koju čine dvije, pet i deset najvećih banaka u Republici Hrvatskoj, najveći rast udjela ostvarila je analiza pet najvećih banaka sa rastom od 10% u posljednjih šest godina. Rast dvije i deset najvećih ukupnih banaka relativno se povećala, za 4 – 5%. Sa ulaskom stranog vlasništva vidljiv je i porast kredita u posljednjih šest godina, čija će se analiza prikazati na sljedećim grafikonima.

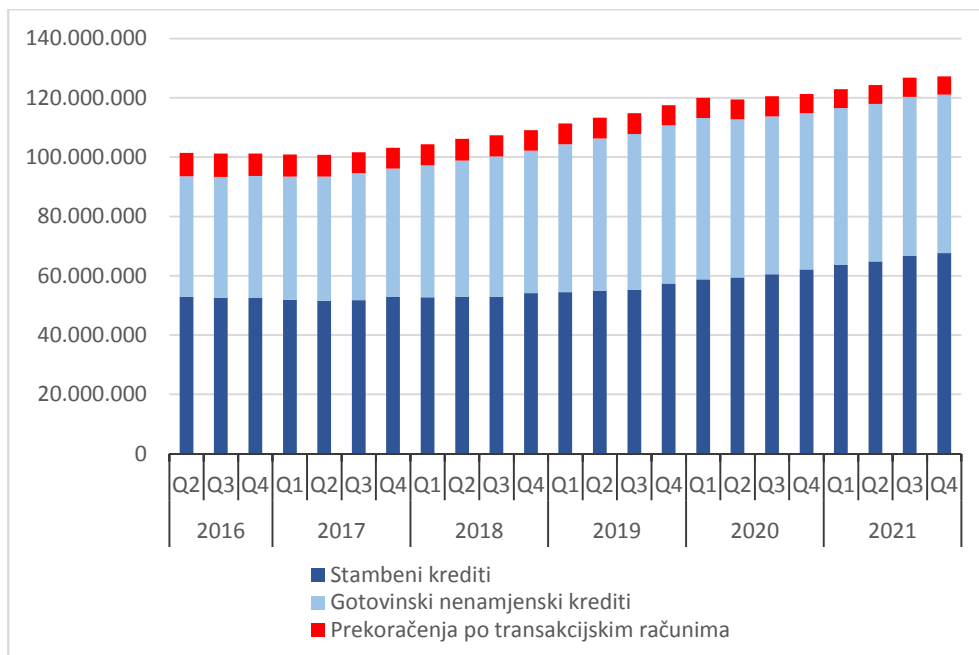
Nakon ulaska stranog vlasništva na tržište vidljiv je konstantan rast kreditne aktivnosti u Hrvatskoj. U ukupnoj strukturi izdanih kredita najsnažniji udjel godinama već bilježe kućanstva ali i poduzeća, očekivano. Stopa za kućanstva održavala se između 35 i 40% ukupnih kredita, dok kod poduzeća može se vidjeti kako taj udio, iako je visok, on je u padu u posljednjih šest godina, sa prosječnih 30 na 20%. To je veliki pad, iako najveći pad ima kreditiranje središnje države koja bilježi više od 15% s obzirom na posljedice pandemije korona-krize. Ovaj dio je isto očekivan s obzirom da je državno kreditiranje u pandemiji išlo preko Europske središnje banke kako bi se očuvala likvidnost i stabilnost na razini cijele Europe.

Grafikon 4. Ukupna struktura kredita i kretanje udjela u ukupnoj strukturi (u %)



Izvor: izrada autorice

Grafikon 5. Detaljnije kretanje kredita kućanstvima kroz godine



Izvor: izrada autorice

Najveći udio kreditiranja kućanstava odnosi se na stambene kredite, s obzirom na pad potrošačkih kredita posebice u 2020. i 2021. Rast stambenih kredita odnosi se na dvostruki obujam državnih subvencija u pandemijskom razdoblju i to je razlog jačanja i širenja stambenih kredita u ukupnoj kreditnoj strukturi kućanstva. U prvotnim mjesecima 2020. kreditne institucije zabilježile su oštar pad potražnje za potrošačkim kreditima i rast potražnje za stambenim kreditima. Dva ciklusa subvencija, od strane države, povećali su ukupni obujam raspoloživosti financijskih sredstava za financiranje stambenih zajmova, pa je ukupan udio nastavio rasti sve do kraja 2021. Ukupan iznos duga kućanstava u konačnici je blago porastao u 2020. i 2021., ali je ukupni relativni pokazatelj zaduženosti naglo skočio zbog pada gospodarstva, pa trenutno iznosi oko 40% BDP-a.

4.1. Regulacija hrvatskog bankarskog sektora

Sve financijske institucije u Republici Hrvatskoj uređene su na temelju Zakona o kreditnim institucijama, čiji okvir jasno definira kako se mogu osnovati i kako mogu poslovati na hrvatskom financijskom tržištu. Pravno gledano, riječi banka, kreditna institucija, mogu se upotrebljavati samo ako je pravna osoba dobila odobrenje za rad od strane HNB-a, kreditnih institucija iz drugih država članica i slično. S obzirom kako su kreditne institucije u bilo kojoj zemlji među glavnim pokretačima gospodarskog rasta i razvoja zemlje, onda su one uređene prema okvirima i pravilima koji su definirani prema Zakonu.²⁰ Ta pravila se odnose na elemente osnivanja kreditne institucije, vlasničku strukturu, sustav upravljanja rizicima, sustav upravljanja institucijom, izvješćivanje nadzornih tijela te adekvatnu količinu kapitala za pokriće potencijalnih rizika.

Za nadzor poslovanja i superviziju banaka zadužena je HNB i s obzirom kako je Hrvatska i službeno članica Europske unije onda su doneseni brojni zakonski akti kako bi se uskladilo sa europskim okvirom poslovanja. Hrvatska narodna banka uspostavlja pravni koridor djelovanja na temelju zakona, uredbi, odluka, direktiva i slično za uspješno poslovanje i upravljanje rizicima poslovnih banaka u Republici Hrvatskoj.

²⁰ Zakon o kreditnim institucijama (2020) NN 159/13, 19/15, 102/15, 15/18, 70/19, 47/20, 146/20, čl. 101

Subjekti nad kojima HNB obavlja superviziju poslovanja su kreditne institucije koje su dobile već odobrenje za rad te njihove podružnice izvan Republike Hrvatske, podružnice kreditnih institucija iz drugih država članica kao i kreditne institucije iz država članica iz onog dijela poslovanja koji se obavlja neposrednim pružanjem usluga na području RH, ali i podružnice kreditnih institucija iz trećih zemalja koje su dobile odobrenje za rad od strane HNB-a.²¹ Prilikom provođenja supervizije HNB provjerava zakonitost poslovanja i procjenjuje rizike kreditne institucije. Na temelju rezultata obavljene supervizije regulator utvrđuje osiguravaju li organizacija, strategije, politike, postupci i procedure koje je uspostavila kreditna institucija te regulatorni kapital i likvidnost kreditne institucije primjeren sustav upravljanja rizicima. Glavni cilj supervizije je očuvanje stabilnosti hrvatskog bankovnog sustava.²² To je postupak na temelju kojeg se provjerava usklađenost poslovanja banaka s regulatornim pravilima. Hrvatska narodna banka obavlja proces supervizije na temelju prikupljanja i analize izvješća kreditnih institucija, izravnim nadzorom nad kreditnim institucijama kao i nalaganjem supervizorskih mjera. Supervizorske mjere se provode sporazumom o razumijevanju ili rješenjem.

Na temelju europske usklađenosti HNB može poduzimati određene radnje na temelju utvrđenih aktivnosti i nedostataka kako bi se poboljšalo poslovanje. Takve stvari sa kreditnim institucijama u RH se rješava u roku od godine dana nakon podnošenja službenih izvještaja u kojima je navedeno da je došlo do kršenja regulatornih pravila i na koji način moraju poduzeti određene radnje kako bi se poboljšala pozicija poslovanja kreditne institucije.²³ Ukoliko se utvrde nedostaci ili slabosti u poslovanju kreditne institucije, nalaže im se provođenje supervizorskih mjera s ciljem otklanjanja nezakonitosti odnosno uočenih slabosti. Prilikom supervizije i nadzora HNB surađuje i razmjenjuje potrebne informacije s ostalim supervizorima i nadležnima, bilo da se radi o domaćim ili stranim tijelima. Zakonsku osnovu za superviziju kreditnih institucija čini Zakon o kreditnim institucijama kao i Uredba Europske unije.

²¹ Ibidem, čl. 180

²² Leko, V. i Stojanović, A. (2018), op. cit., str. 72

²³ Europska komisija (2013) Uredba (EU) br. 575/2013 Europskog Parlamenta i Vijeća, Bruxelles: Official Journal of the European Union, L176/1

Na temelju navedenih zakona HNB donosi podzakonske akte na temelju ovlasti propisane Zakonom o Hrvatskoj narodnoj banci kojima se detaljnije objašnjavaju postupci i mjere na temelju Uredbe Europske unije. Stupanjem na snagu početkom 2014. godine Uredba je obvezujući zakonodavni akt koji se mora u cijelosti primjenjivati u svim državama članicama Europske unije pa tako i u Hrvatskoj. Na temelju Direktive 2013/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. godine o pristupanju djelatnosti kreditnih institucija i bonitetnom nadzoru nad kreditnim institucijama i investicijskim društvima, dio je regulatornog paketa CRD IV, a prenesena je u zakonodavstvo Republike Hrvatske Zakonom o kreditnim institucijama. Osim toga, Hrvatska narodna banka donosi i Smjernice, zasnovane na međunarodnim standardima, koje uzimaju u obzir tržišna kretanja i preporuke relevantnih nadzornih tijela namijenjene kreditnim institucijama ili nadležnim tijelima.²⁴

²⁴ Hrvatska narodna banka (2015) Regulatorna, (online) dostupno na: <https://www.hnb.hr/-/regulati-8> [pristupljeno 08.03.2022.]

5. ANALIZA VALUTNIH KREDITA U REPUBLICI HRVATSKOJ I NJIHOVO UPRAVLJANJE PREKO VALUTNIH KLAUZULA

Analiza posljednje strukture završnog rada odnosi se na valutnu strukturu kredita u Republici Hrvatskoj u posljednjih nekoliko godina. Povijesno se zna da je štednja kredita, kao i kreditna aktivnost, najviše bazirani kroz euro, jer je i sama Hrvatska povijesno oduvijek euroizirana zemlja. Međutim, posljednjih godina raste podrška i za drugim valutnim obilježjima kreditiranja u Hrvatskoj, iako dominantnu strukturu toga i dalje čine eurski krediti i činiti će, jer ne samo što je Hrvatska euroizirana povijesno, nego je i financijski i politički integrirana sa Europom.

5.1. Valutno-kreditni rizik u bankarstvu

Kreditni rizik je jedan od najznačajnijih rizika s kojima se banke susreću, a valutno-kreditni podrazumijeva nepravodobno izvršavanje kreditnih obveza kada je riječ o kreditu izdanom u stranoj valuti. Osim što je vezan za devizne kredite, može se reći kako on za banku predstavlja i stupanj rizika valutne neusklađenosti imovine i izvora financiranja, ali isto tako i izvanbilančnih stavki.²⁵ Adekvatno upravljanje ovim rizicima, kao i izdvajanje potrebnih rezervi, predstavlja temelj upravljanja rizicima u bankama koje odobravaju kredite vezane uz stranu valutu. U uvjetima suvremenog bankovnog poslovanja u tim zemljama, koje je pod utjecajem fenomena euroizacije, javlja se sve veća povezanost između kreditnog i valutnog rizika banaka. Općenito, u euroiziranim zemljama bankama preostaju dvije opcije, odobravanje kredita u domaćoj valuti ili odobravanje kredita indeksiranih uz stranu valutu transferirajući tako rizik na korisnike kredita koji predstavlja izvor valutno induciranog kreditnog rizika.

Kako bi uskladile svoju deviznu imovinu i obveze, banke plasiraju kredite sa valutnim klauzulama kako bi se mogla održati potražnja za njima, a plasirajući takve kredite prebacile su valutni rizik na dužnike kako bi uskladile svoje devizne imovine i obveze i u konačnici smanjile valutnu izloženost. Ovo i dalje predstavlja značajniji problem u ukupnom portfelju kredita jer je većina plasirana uz valutne klauzule i plasirana je stanovništvu i poduzećima, a valutna klauzula je rizik promjene tečaja barem do onog trenutka dok se euro ne uvede kao službena valuta.

²⁵ Herrera, A. A. i Uyen, J. G. (2012) Currency-Induced Credit Risk in a Dollarized Economy. *Emerging Markets Finance and Trade*, 48(5), str. 105 - 114

Sektor stanovništva u ovom slučaju nije nikakvim dijelom zaštićen, barem kada je riječ o ostvarivanju prihoda jer ostvarivanje prihoda ide još kroz kanal domaće valute, ali poduzeća dijelom i jesu s obzirom da svojim poslovanjem ostvaruju prihode iz strane valute. Stoga ta valutna neusklađenost u konačnici prelazi na sektor stanovništva i dolazi do snažnije povezanosti između valutnog i kreditnog rizika, koji se prevaljuje na njih.²⁶ Valutno-kreditni rizik predstavlja mogući gubitak kojemu je izložena banka koja odobrava kredite vezane uz stranu valutu te proizlazi iz valutne izloženosti dužnika. Koliko će banka biti izložena tom riziku to ovisi o kretanjima na deviznom tržištu i njezinoj poziciji. U Hrvatskoj u značajnoj mjeri prevladavala ova vrsta rizika jer je već prethodno rečeno Hrvatska zemlja koja je visoko euroizirana, pa je i bankarski sektor podložan tom stupnju rizika.

Kolika će biti valutna izloženost banke ovisi o dva slučaja; prvi slučaj je da što je veći udio dužnika onda je veći i stupanj izloženosti banke. Drugi slučaj je da ako je prisutna snažnija volatilitnost domaćeg tečaja u odnosu na, primjerice euro, onda je i izloženost banke u tom slučaju veća. Snažniju izloženost banke može se očekivati u prijelaznim kriznim razdobljima kada se provodi ekspanzija, jer se potiče na rast kreditiranja uz niske kamatne stope na tržištu kako bi se potakle investicije i domaća potrošnja. Kao najsvježiji primjer utjecaja valutnog rizika na bankarstvo i građanstvo može se navesti posljednja financijska kriza iz 2008., ali konkretnije kriza u Grčkoj 2010., zbog koje je došlo do najsnažnijeg poremećaja na deviznom tržištu. Velike oscilacije na deviznom tržištu utjecali su na Hrvatsku preko situacije sa švicarskim frankom i kreditima u njemu, s obzirom da skoro 8 godina jačao u odnosu na euro. Vraćanje kredita postajalo je nemoguće, za one koji su ugovoreni u švicarskim francima, ali nije samo predstavljalo problem za građane već i za cjelokupni bankarski sustav u Europi i to je jedan od glavnih razloga snažnog rasta valutno-kreditnih rizika do dan danas.

²⁶ Cayazzo, J. et al. (2006) Toward an Effective Supervision of Partially Dollarized Banking Systems, Washington :IMF Working Paper, WP/06/32, str. 9

5.2. Ključni faktori u valutno-kreditnom riziku

Već je prethodno spomenuto ali sada detaljnije o tome koji su ključni faktori u valutno-kreditnom riziku u bankarstvu. To su euroizacija, devizni tečaj i valutna klauzula u kreditima. U Hrvatskoj, općeniti motiv stanovništva za uzimanje kredita u stranoj valuti, konkretno eurskog kredita, je radi kupnje stambenog objekta ili automobila. Kod poduzeća je to drugačije, oni uzimaju takve kredite zbog svoje naravi poslovanja, dakle izvoza, kako bi se zaštitili u vanjsko-trgovinskom poslovanju. U Hrvatskoj je prisutna takva situacija cijelu njezinu povijest jer je i hrvatska štednja izražena u eurima, pa s time je i najveći broj odobrenih kredita u eurima. Takvi krediti sa sobom nose niže kamatne stope nego što je to na kredite u domaćoj valuti, jer kredit sa domaćom valutom nosi veći stupanj rizika. Kamatne stope na eurske kredite posljedica su kretanja tržišnih kretanja EURIBOR-a, pa je bankama omogućeno zaduživanje po puno jeftinijim kamatnim stopama.

Kada je riječ o prvom faktoru utjecaja na valutno-kreditni rizik a to je euroizacija, može se reći kako se teorijski ona može podijeliti na tri dijela; službena, neslužbena i monetarna unija. ²⁷Neslužbena euroizacija se pojavljuje kada stanovništvo, kao i ostali sektori, posjeduje značajan dio svoje imovine u stranom novcu, premda ta valuta nije službena valuta dotične zemlje. Ta se situacija pojavljuje kada je strana valuta funkcija novca, odnosno koristi se kao sredstvo plaćanja u nekoj zemlji iako ona nije priznata kao zakonsko sredstvo plaćanja u toj zemlji, primjerice euro u Hrvatskoj još trenutno.

Ovako visoki stupanj euroiziranosti kakav je kod Hrvatske ima značajan utjecaj na provođenje monetarne politike HNB-a, a isto tako utječe na izbor tečajnog režima koji će neka zemlja koristiti. ²⁸Ukoliko postoje šokovi na tržištu novca, tada fiksni tečaj osigurava određenu stabilnost dok kod pojave ostalih šokova fleksibilni tečajevi bolje reduciraju volatilnost.

²⁷ Lovrinović, I. i Ivanov, M. (2010) Monetarna politika, Zagreb: RRIF, str. 504

²⁸ Berg, A. i Borensztein, E. (2000) The Choice of Exchange Rate Regime and Monetary Target in Highly Dollarized Economies, IMF: IMF working paper, br. 29

Službena euroizacija postoji kada strano sredstvo plaćanja ima isključivu ili dominantnu ulogu novca koji se koristi za sva plaćanja u zemlji.²⁹ Za razliku od neslužbene koja nije priznata kao zakonsko sredstvo plaćanja u državi koja, strana valuta kod službene provodi sve funkcije novca. Od 1.1.2023. godine i Hrvatska će provesti službeno svoju euroizaciju, odnosno uvesti će euro kao zakonsko sredstvo plaćanja i odreći će se u potpunosti nacionalne valute, samostalne monetarne politike i neovisnosti HNB-a u kreiranju te monetarne politike.

Kada je riječ o valutnoj klauzuli o kreditima kao faktoru utjecaja onda se može reći da se ona ugovara kako bi se obje strane u dužničko-vjerovničkom odnosu zaštitile do vanjskih faktora rizika. Valutna klauzula može se podijeliti na nekoliko načina koji su prisutni u praksi a to su,³⁰

- *Klauzula klizne skale* – klauzula na temelju koje se obavlja revizija cijene kao zaštita od rizika promjene cijene inputa. Uglavnom je prisutna u poduzećima koja obavljaju djelatnosti vezane uz izvođenje radova, prodaju opreme i sl., na temelju koje se navedena poduzeća štite od promjene cijena ulaznih sirovina, materijala, radne snage i sl. Ukoliko je ugovoren fiksni iznos, bez navedene klauzule poduzeća ostvaruju gubitak kao rezultat promjene cijena
- *Indeksna klauzula* – vrsta robne klauzule kojom se pruža zaštita od eventualne promjene vrijednosti novca tako što se visina novčane obveze određuje u zavisnosti od porasta ili pada cijena izabranih dobara³¹
- *Monetarna klauzula* – klauzula koja je usmjerena na očuvanje formalne vrijednosti ugovorene valute plaćanja. Monetarnom klauzulom ugovoreni iznos uglavnom se veže za stranu valutu. Jedna od najznačajnijih monetarnih klauzula koja nalazi primjenu u mnogim bankovnim sustavima srednje i istočne Europe te Latinske Amerike je valutna klauzula³²

²⁹ Lovrinović, I. i Ivanov, M. (2010), op. cit., str. 506

³⁰ Leko, V. i Jurković, P. (1998) Rječnik bankarstva, Zagreb: Masmedia

³¹ Ćiraković, B. (2016) Vrste i učinci obveza, Zagreb: Pravosudna akademija, str. 17

³² Poljanec, K. (2017) Zaštitne monetarne klauzule u svjetlu sloboda kretanja kapitala i prekograničnih plaćanja EU // Pravo u gospodarstvu - časopis za gospodarsko-pravnu teoriju i praksu, 56, str. 165 - 184

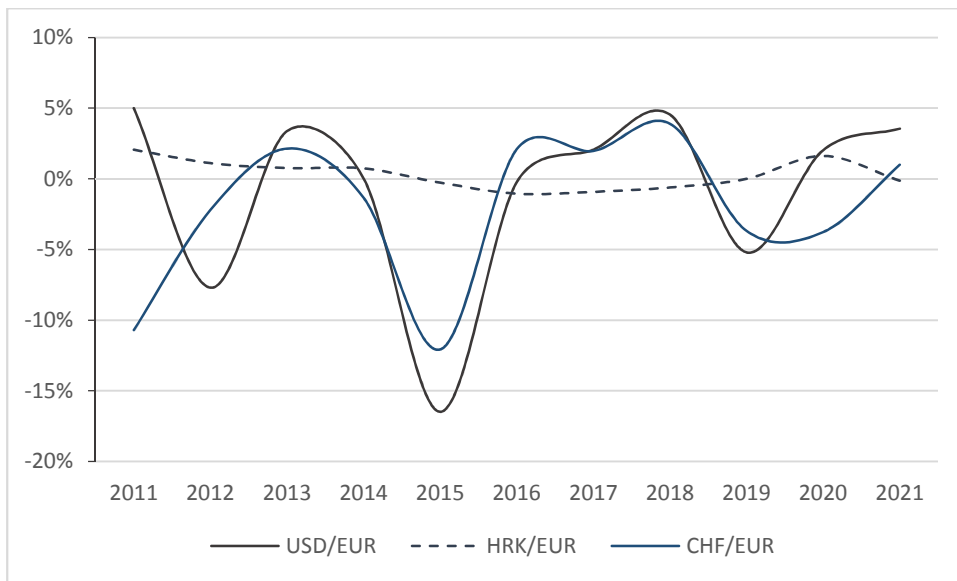
Danas je valutna klauzula uglavnom prisutna u kreditnim poslovima, iako je ima i u depozitnim pa se indeksno veže, pa se tako klijenti štite od deprecijacije domaće valute tako što ugovaraju devizne depozite. Kredit u valutnoj klauzuli znači da će se ugovorna obveza izraziti u valuti određene zemlje, primjerice kuni, ali zbog slabe vrijednosti ekonomije i kune ona će se vezati za neku stabilnu stranu valutu, najčešće je to kod nas euro. Njezina svrha je očuvanje vrijednosti kredita.

Ono što je važno za valutno-kreditne odnose da se valutne klauzule mogu ugovoriti kao jednosmjerne i dvosmjerne, a u praksi se najčešće ugovaraju dvosmjerne pa osiguravaju i vjerovnika i dužnika u tom pravnom odnosu. Oni krediti koji su ugovoreni uz dvosmjernu klauzulu oni se isplaćuju u kunama a iznos isplate se preračunava u euro, ili drugu stranu valutu, po srednjem tečaju HNB-a na dan isplate.

5.3. Utjecaj valutne klauzule na valutno-kreditne odnose

Na početku svakog kreditnog odnosa sa valutnom klauzulom, banka koristi nju kao instrument zaštite od valutnog rizika, tj. od promjene tečaja prilikom odobravanja kredita u stranoj valuti. Dođe li do značajnijih oscilacija na deviznom tržištu oni mogu utjecati na konačan iznos onoga što dužnik vraća. To je najočitiiji slučaj kod situacije sa švicarskim frankom gdje je njegovo jačanje na deviznom tržištu prilikom svjetske financijske krize uzrokovao rapidan rast mjesečnih anuiteta koji su dužnici trebali vraćati, pa su se i oni i banke našli u problemu jer dužnici nisu mogli svoje kredite otplaćivati a banke su veliki dio tih kredita morale otpisati, uz sudske tužbe koje su gubili zbog preplaćenih kredita i krivog obračunavanja tečaja i slično.

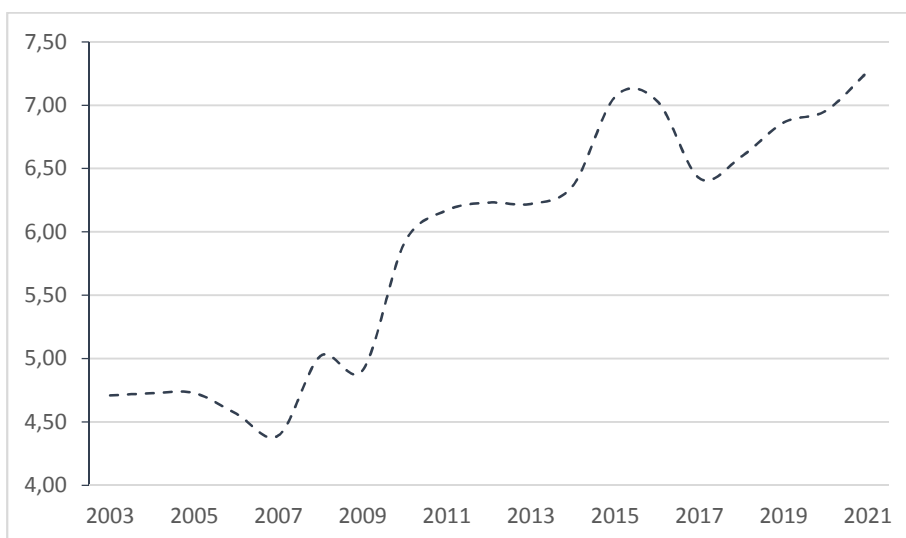
Grafikon 6. Kretanje tečajeva u odnosu na euro (2010 = index baze, promjene od 2011.)



Izvor: izrada autorice

Ukoliko pogledamo grafikon iznad u posljednjih jedanaest godina svi domaći tečajevi su imale svoje značajnije oscilacije u 2015. godini da bi se situacija nakon toga relativno stabilizirala. Hrvatska, s obzirom na već prethodno spomenutu visoku euroiziranost, oduvijek je imala stabilan tečaj u odnosu na euro. Jedina u ovoj situaciji nije imala značajne oscilacije s njim, dok je skroz drugačija situacija sa švicarskim frankom koji se može vidjeti na sljedećem grafikonu.

Grafikon 7. Kretanje HRK/CHF u posljednjih 18 godina



Izvor:

izrada

autorice

Podaci od 2003. pa sve do danas namjerno su se uzeli kako bi se pokazalo kretanje hrvatske kune i švicarskog franka nekada. Za jednu jedinicu švicarskog franka 2003. godine potrebno je bilo dati nešto malo više od 4,5 kune a danas nešto više od 7,2 kune. Nezamisliv je to utjecaj švicarskog franka i njegovog kolebanja na dužnike u švicarskim francima kada je Švicarska narodna banka odlučila napustiti vezivanje svoje valute za euro.

Tablica 1. Prikaz podizanja kredita u švicarskim francima 2003. i 2015.

	2003.	2015.
<i>Tečaj</i>	4,7087	7,0683
<i>Iznos kredita u CHF</i>	100.000	100.000
<i>Preračunati kredit u HRK</i>	470.870	706.830
<i>Broj godina otplate</i>	30	30
<i>EKS godišnja kamata</i>	5%	5%
<i>Godišnji iznos anuiteta</i>	30.631	45.980
<i>Ukupan iznos vraćene glavnice</i>	918.923	1.379.409
<i>Ukupan iznos plaćene kamate</i>	448.053	672.579
Razlika 2003. i 2015.	224.526	

Izvor: izrada autorice

Na tablici 1. može se vidjeti izračunati prikaz kredita u švicarskim francima sa tečajevima na dan. Prosječni iznos kredita od 100.000 CHF sa vremenskim rokom od 30 godina i uz prosječnu kamatnu stopu od 5% godišnje, hrvatsko kućanstvo je u odnosu na 2003. pretplatilo glavnice kredita za više od 220.000 HRK, dok je mjesečna rata kredita skočila za više od 1.200 HRK. Švicarski franak je uzrokovao, u kombinaciji sa financijskom krizom velikih razmjera, rast nezaposlenosti, pad BDP-a, pad cijena nekretnina i sve je to direktno utjecalo na teškoće u otplati kredita sa valutnom klauzulom.

U visokoeuroiziranim financijskim sustavima, kao što je i hrvatsko, cijene su iznimno osjetljive na promjene deviznih tečajeva. Na prethodnom grafikonu je vidljivo kako Hrvatska nije imala značajne oscilacije kune u odnosu na euro, jer je cilj HNB-a održavanje stabilnosti cijena preko eura. Ključna poveznica valutno-kreditnog rizika i valutne klauzule je upravo devizni tečaj koji, ako značajno oscilira kao što je slučaj sa švicarskim frankom, povećava teret otplate kredita u toj valuti i utječe na nenaplativost bankovnih plasmana. Ovdje je situacija bila samo sa stanovništvom, jer država nema kreditnih obveza izraženih u francima, nego u eurima, pa nikada nije imala relativni problem s time jer je tečaj eura stabilan. Kada dolazi do aprecijacije domaće valute (a deprecijacije strane valute) u kreditima sa valutnim klauzulama, oni ne utječu na rast valutno-kreditnog rizika, jer je teret otplate kredita smanjen. Isto tako, aprecijacija domaće valute u tom kreditnom odnosu utječe i na smanjenje onih nenaplativih plasmana s obzirom da klijenti mogu uredno vraćati kredite banci, a pozicija banke u riziku se smanjuje.

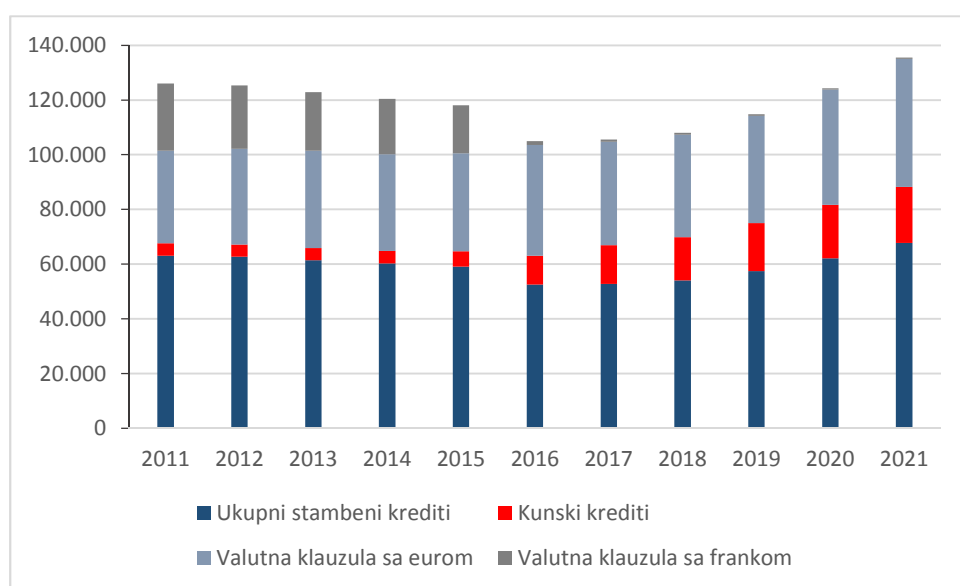
S druge strane, deprecijacija domaće valute, dakle pad vrijednosti domaće valute, utječe na taj teret otplate kredita jer ga povećava. To je problem i za sektor stanovništva i sektor države.³³ Kako bi izbjegla nepovoljna kretanja, banka se mora dodatno zaštititi osiguravajući dodatni kapital za navedena potraživanja. Ukoliko se to ne ostvari, snažna deprecijacija kredita s valutnom klauzulom može značajno utjecati na stabilnost bankovnog sustava. Dakle, valutna klauzula u kreditiranju kao sredstvo zaštite valutnog rizika ima svojih prednosti i nedostataka, kako za sektor stanovništva tako i za bankarski sektor. Valutna klauzula na primjeru Hrvatske nestaje onog dana kada Hrvatska službeno uvede euro kao svoju jedinstvenu valutu, a to bi trebalo biti početkom 2023. godine. Do tada, opravdani strah volacije tečaja postoji iako je povijest pokazala da kod eura i nije tako, da je prisutna stabilnost kune u odnosu na euro.

³³ Csajbok, A., Hudecz, A. i Tamasi, B. (2010) Foreign currency borrowing of households in new EU member states. Budapest: MNB Occasional Papers 87

5.4. Valutna struktura kredita u Hrvatskoj

Za analizu valutne strukture odobrenih kredita u RH autorica se fokusirala na analizu stambenog kredita, kao najraširenijeg kredita među hrvatskom populacijom, ali isto tako i analizu gotovinskog nenamjenskog kredita. Za analizu od 2011. do 2021. situacija se sa ukupnom strukturom stambenih kredita nije značajno promijenila, ono je poraslo za nešto više od 4 mlrd. kuna u odnosu na 2011. iako je imalo svoje značajne padove u 2016. gdje je struktura odobrenih kredita bila 53 mlrd. kuna, a krajem 2021. 67 mlrd. kuna. Ono što se značajno promijenilo u toj strukturi je valuta plasmana tih kredita i otplate.

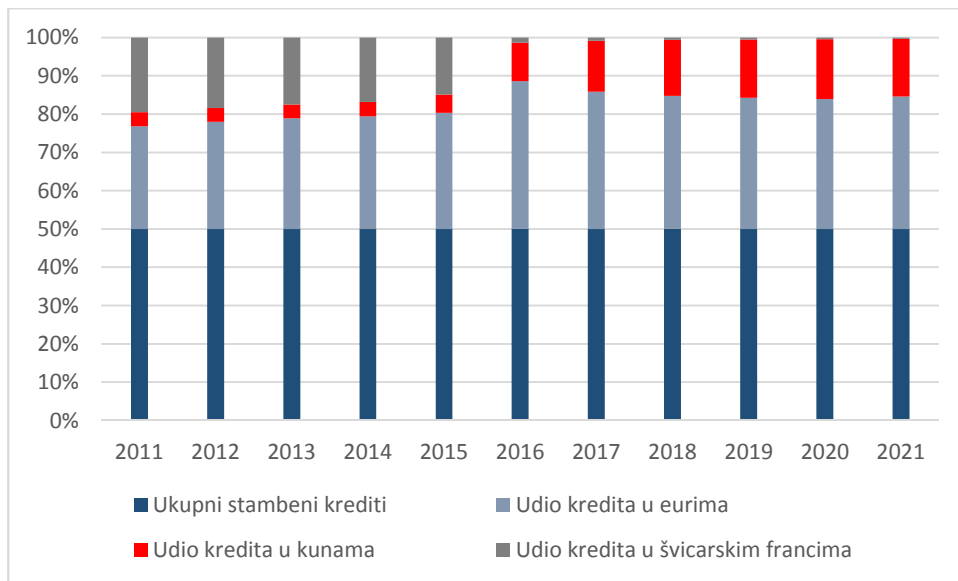
Grafikon 8. Kretanje stambenih kredita od 2011. do 2021. (u mlrd. kuna)



Izvor: izrada autorice

Ako se pogleda grafikon, može se vidjeti da u ukupno odobrenoj strukturi stambenih kredita očekivano najviše dominiraju oni izdani u valutnoj klauzuli vezani za euro. Do 2015. godine i odraza švicarskog franka sa tečajem na sve dužnike u Republici Hrvatskoj, taj trend plasmana stambenih kredita u švicarskim francima pao je na nulu, točnije u 2021. godini ono iznosi oko 0,70% u ukupnoj strukturi. Ono što se može vidjeti kroz godine je rast kanskih kredita, sve o čemu se prethodno pisalo, ali i dalje dominaciju u ukupnoj strukturi kredita očekivano drži sve što je vezano za euro.

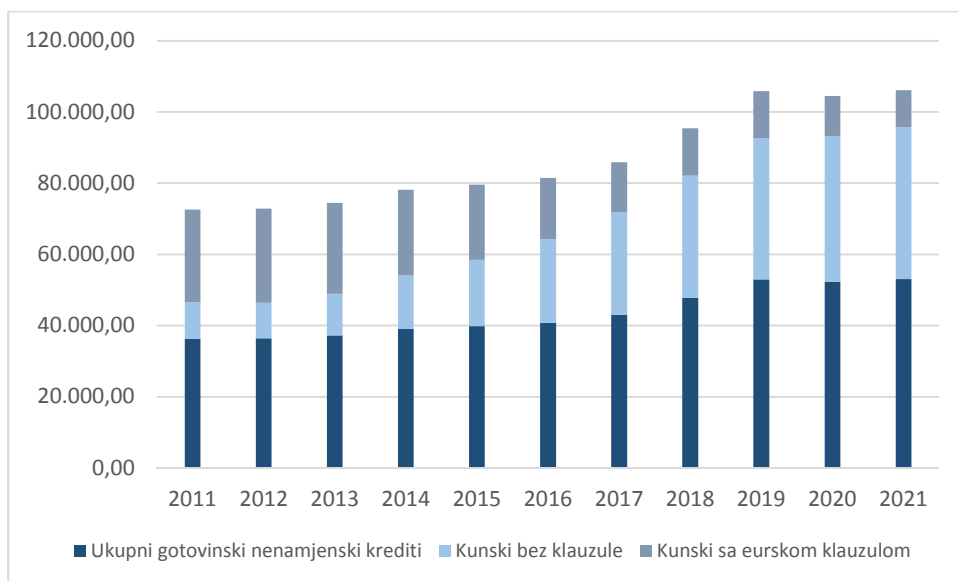
Grafikon 9. Postotno kretanje kredita u ukupno odobrenoj strukturi stambenih kredita (%)



Izvor: izrada autorice

Još 2011. godine plasmani kredita sa valutnom klauzulom u eurima iznosili su 53,57% u ukupnoj strukturi kredita a krediti izdani u francima 39% i kunski 7,31%. Situacija deset godina nakon je da su se udjeli u eurima i kunama povećali značajno, a u francima su ti udjeli dovedeni do nule. Danas odobreni plasmani stambenih kredita pokrivaju preko 69% sa valutnim klauzulama u eurima i 30% u kunama, dok samo 0,70% otpada na one u francima.

Grafikon 10. Struktura odobrenih gotovinskih nenamjenskih kredita u RH



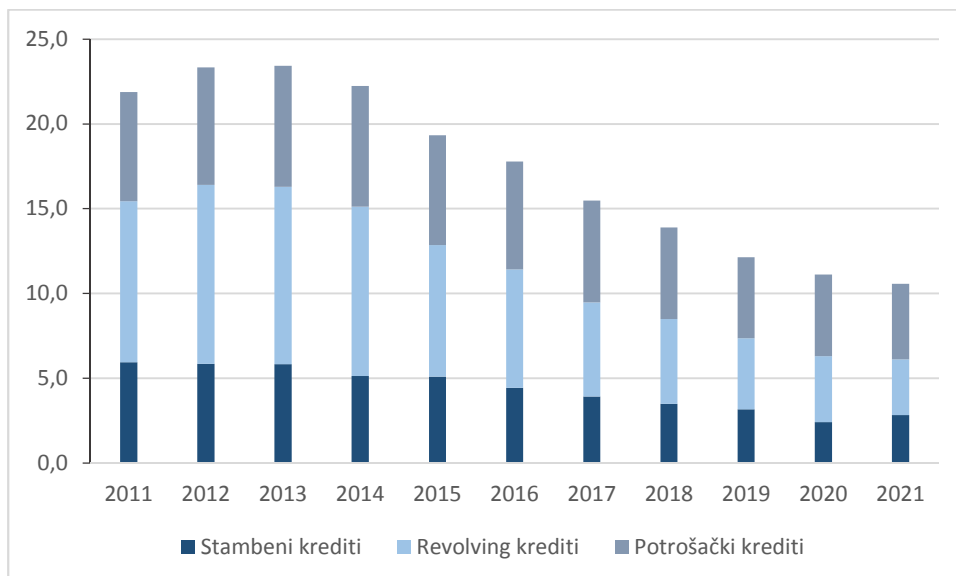
Izvor:

izrada

autorice

Još jedna struktura koja čini veliki udio u ukupnoj strukturi plasmana kredita u RH tijekom godina su gotovinski nenamjenski krediti. Ovo su vrste kredita koji su brzi sa isplatom i jednostavni sa realizacijom plasmana, a oni se isplaćuju kao čista gotovina za financiranje vlastitih želja ili potreba. Najčešće se izdaju na rok od 5 do 10 godina i ako je riječ o izdavanim kreditima uz valutnu klauzulu onda se to podrazumijeva uz euro. Kamatne stope, koje će se sljedeće prikazati, na ovakvu strukturu kredita su vrlo visoke, u usporedbi sa primjerice stambenim ili hipotekarnim kreditima, općenito od 6 pa do 8%, ali za njihovu realizaciju nisu potrebni nikakvi instrumenti osiguranja. Ako se pogleda prethodni grafikon može se vidjeti kako u ukupno odobrenoj strukturi gotovinskih nenamjenskih kredita kroz godine sve manje dominiraju oni plasirani sa valutnim klauzulama, a sve više dominiraju oni izdavani u kunama.

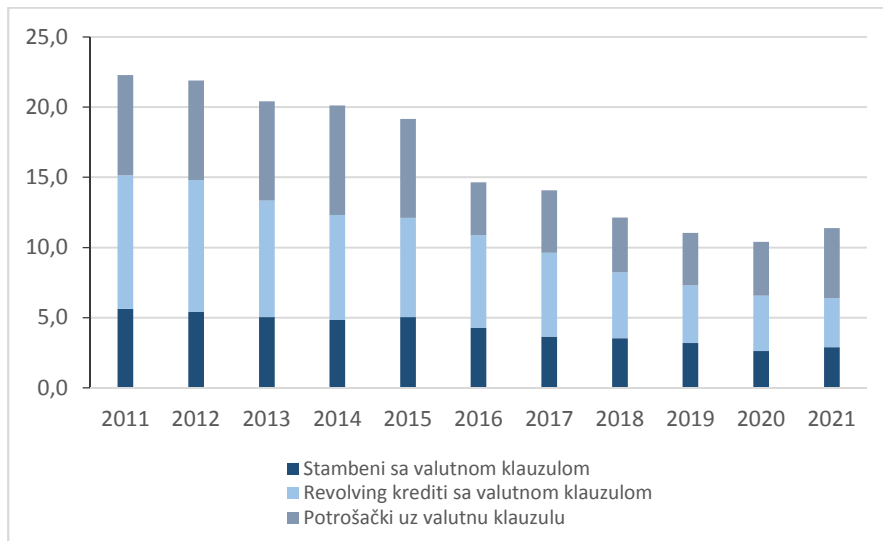
Grafikon 11. Kamatne stope na odabrane kredite (dugoročno) izdanim sektoru kućanstva



Izvor: izrada autorice

Kamatne stope na plasirane kredite godinama su u padu, to je trend politike središnjih banaka koje su godinama održavale svoje ključne kamatne stope na niskim razinama i provodile ekspanziju svoje monetarne politike. U 2011. godini prosječni stambeni kredit izdan na rok od 30 godina nosio je kamatnu stopu oko 6%, da bi u 2021. godini ta kamatna stopa bila 2,83%. Najsnažniji pad kamatnih stopa nosi revolving kredit koji je 2012. dosegnuo razinu od 11%, da bi krajem 2021. godine ta stopa bila svega 3,28%.

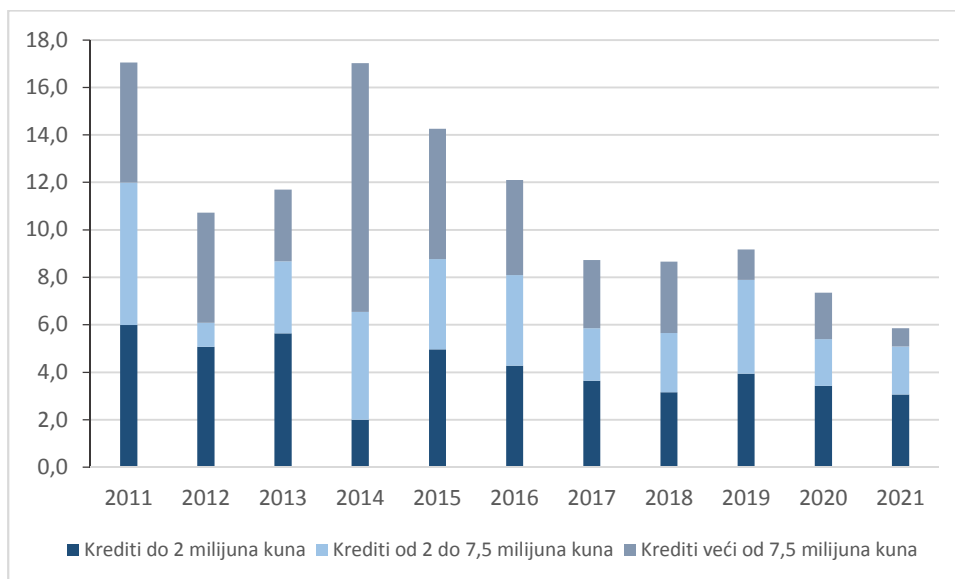
Grafikon 12. Kamatne stope na odabrane kredite sa valutnim klauzulama u eurima (dugoročno) izdanim sektoru kućanstva



Izvor: izrada autorice

Slična je situacija kao i sa kuskim kreditima. Kamatne stope na plasirane kredite odobrene u valutnim klauzulama, u ovom primjeru plasirane u valutnoj klauzuli sa eurom, isto su očekivano u padu kao i oni krediti odobreni u kunama. Potrošački krediti izdani u klauzuli imali su snažnije volacije tijekom godina nego što su oni koji su izdani u kunama. Od 2020. vidljiv je trend porasta kamatnih stopa na potrošačke kredite.

Grafikon 13. Dugoročne kamatne stope na kredite sektoru poduzeća



Izvor:

izrada

autorice

2014. i 2015. godine bile su najgore po osnovi kamatnih stopa, posebice kada je u priču uključen i raspad švicarskog franka na dužnike u Hrvatskoj, ne samo pojedince nego i na korporacije. Nakon tog razdoblja može se vidjeti kontinuitet snažnog pada kamatnih stopa zbog povoljnije klime na tržištu kamatnih stopa. Godine ekspanzije monetarne politike nakon financijske krize iz 2008., a koje su došle u Hrvatsku tek šest godina nakon, označile su obilje dostupnosti kredita po povijesno niskim kamatnim stopama. Kada je riječ o kamatnim stopama i dalje se danas može povoljno zadužiti, ali kada je riječ o tome tko i po kojim uvjetima može to je nešto drugo. Godine su trebale da se uspostavi regulacija bankarskog sustava u Hrvatskoj. Rast kamatnih stopa na tržištu dolazi, utjecaj više zbog rata u Ukrajini i snažne inflacije pa će trebati u narednoj godini vidjeti kakve će kamatne stope prevladavati na tržištu, ali i kakva će potražnja za kreditima prevladavati, s obzirom na sve navedeno.

6. ULAZAK REPUBLIKE HRVATSKE U EUROZONU I VALUTNA STRUKTURA ODOBRENIH KREDITA

S obzirom na konačni ulazak Hrvatske u EMU u ovom dijelu rada obraditi će se tri najvažnije koristi i troška koje Hrvatska dobiva s ulaskom u eurozone, ali i osvrt na valutnu strukturu odobrenih kredita kroz samo pitanje euroizacije. Za Republiku Hrvatsku ovo je logičan smjer kretanja njezine politike – bankovni sustav odveć je duboko integriran s ostatkom europodručja, s obzirom da sve vodeće bankarske institucije dolaze upravo iz područja eurozone, oduvijek postoji visoki stupanj euroizacije u Hrvatskoj – nekada je to bilo kroz njemačke marke, a danas kroz euro. Stoga su ovo tri najvažnije koristi i troška koje će Hrvatska svojim članstvom dobiti;

Uklanjanje valutnog rizika

Kao najvažnija korist koju Hrvatska dobiva jest uklanjanje valutnog rizika, upravo zbog pitanja stupnja euroizacije. Svi sektori u Hrvatskoj – država, poduzeća i građani opeterećeni su visokim stupnjem euroizacije, stoga uklanjanjem valutnog rizika ono u potpunosti nestaje.

³⁴Sva tri sektora imaju značajno veći iznos obveza u stranoj valuti nego što imaju imovine u stranoj valuti. Iz tog razloga, deprecijacija kune na sva tri sektora negativno bi utjecala u smislu povećanja neto duga i samog tereta otplate tog duga. Upravo zbog razlika u sklonosti potrošnje i investicija u uvjetima kada je prisutna deprecijacija kune, ona visokozadužena kućanstva i poduzeća snažnije će smanjiti potražnju nego što će ju povećati ona kućanstva i poduzeća koja posjeduju deviznu imovinu. Uvođenjem eura ovaj rizik u potpunosti nestaje jer sav dug u stranoj valuti (eurima) postaje dug u domaćoj valuti, čime nestaje i rizik promjene tečaja i slično.

³⁴ Bubić, J., Bašić, L., Radovniković, D. (2021.) Koristi i troškovi uvođenja eura u Republiku Hrvatsku: Pogled na COVID i post-COVID gospodarske aktivnosti, 5th International Scientific and Professional Conference, Šibenik, str. 31

Pristup Europskom stabilizacijskom mehanizmu

Sljedeća važna korist koju Hrvatska dobiva članstvom jest ESM mehanizam. To je fond koji je osmišljen na način da uskače kao kreditor s povoljnim sredstvima u slučaju makroekonomskih neravnoteža. ³⁵Ukupni kapacitet fonda je 702 milijarde eura raspoređen među državama članicama prema kapitalnom ključu ECB-a, a ukupni kreditni kapacitet fonda iznosi 500 milijardi eura. Kapacitet ovog fonda uvećan je za dodatnih 202 milijarde eura gdje se u situacijama financijskog šoka može dodatno zadužiti izdavanjem vlastitih obveznica na tržištu.

Glas hrvatskog guvernera u Upravnom vijeću ESB-a

Posljednja značajna korist koju će Hrvatska dobiti jest glas hrvatskog guvernera u Upravnom vijeću Europske središnje banke. ³⁶Ako se pogleda struktura i rošade glasovanja u Upravnom vijeću ECB-a onda se vidi kako svaki guverner i predstavnik svoje centralne banke uživa daleko udjel u ukupnom broju glasova od onog ranije spomenutog kapitalnog ključa koje države imaju. Ako Hrvatska uvede euro u planiranom razdoblju ona će imati značajan 1 od 21 glas, to su dakle guverneri svojih centralnih banaka i izvršno tijelo Upravnog vijeća. 1 od 21 glas je skoro 5%, a to je čak šest puta više od očekivanog udjela kojeg će Hrvatska imati prema svom kapitalnom ključu, koji bi trebao iznositi nekakvih 0,8%.

To su tri najvažnije koristi koje Hrvatska dobiva, ali tu postoje i još neke poput nižeg troška zaduživanja koji će sigurno biti u prosjeku niži kada se uvede euro kao službena valuta, nego u slučaju da se ostalo na kuni kao domaćoj valuti. Sljedeća korist je i udjel u emisijskoj dobiti eurosustava – to znači da svake godine ukoliko HNB i ostvari dobit ono će se uprihoditi u državnu blagajnu. Sljedeća korist su i niži transakcijski troškovi – turisti posebice, ali i građani, neće više plaćati razlike između kupovnih i prodajnih tečajeva i slično.

³⁵ Ibidem, str. 32

³⁶ Šonje V. (2019.) Euro u Hrvatskoj: Za i protiv, Ekonomski lab, Zagreb, str. 235

Gubitak monetarne politike

Prvi trošak kojeg Hrvatska dobiva jest gubitak provođenja samostalne monetarne politike.

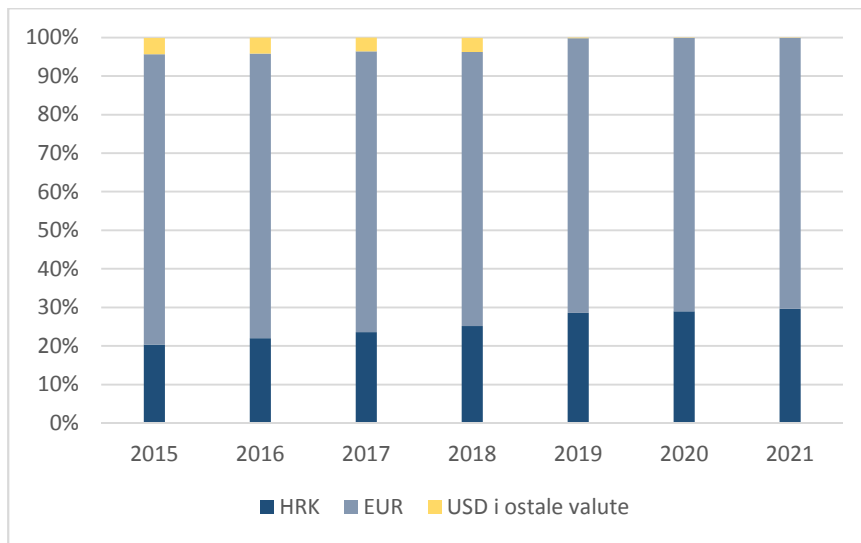
³⁷Republika Hrvatska se već ulaskom u EU tamo 2013. godine odrekla dijela svog monetarnog suvereniteta, iz vrlo jednostavnog razloga je tome tako ako se pogleda da je obveza konzultirati se sa ECB-om prije bilo kakve promjene instrumenata monetarne politike i nekakvih većih deviznih intervencija, a samo monetarno financiranje države od strane HNB-a je zabranjeno. Stoga, teorijski znači da za Hrvatsku ovo i ne predstavlja značajniji trošak jer je taj prostor monetarnog i tečajnog djelovanja ionako već bitno sužen i ograničen. Dva se takva obilježja mogu navesti – prvo, visoka trgovinska otvorenost hrvatskog gospodarstva, jer hrvatska ekonomija je uvelike ovisna o uvozu dobara iz inozemstva pa svaka značajnija deprecijacija kune prema euru utječe i na povećanje domaće inflacije. Drugo takvo obilježje ogleda se u već ranije spomenutom visokom stupnju eurizacije – Hrvatska je i zbog ovoga razloga primarno orijentirana na održavanje tečaja prema euru stabilnim jer svaka značajnija deprecijacija tečaja utječe i na značajniji porast javnog duga, ali i porast duga sektora građanstva i poduzeća.

Tablica 2. Prosječni iznos kredita kućanstva prije i poslije deprecijacije kune od 20%

Izvor: Bubić, J., Bašić, L., Radovniković, D. (2021.) Koristi i troškovi uvođenja eura u Republiku Hrvatsku: Pogled na COVID i post-COVID gospodarske aktivnosti, 5th International Scientific and Professional Conference, Šibenik, str. 33 - 34

³⁷ Bubić, J., Bašić, L., Radovniković, D. (2021.) Koristi i troškovi uvođenja eura u Republiku Hrvatsku: Pogled na COVID i post-COVID gospodarske aktivnosti, 5th International Scientific and Professional Conference, Šibenik, str. 33 - 34

Grafikon 14. Valutna struktura javnog duga od 2015. – 2021.



Izvor: izrada autorice prema podacima DZS-a

Valutna struktura duga u posljednjih nekoliko godina iako se mijenja i dalje je dominantna sa eurskim predznakom. Ovo upućuje na činjenicu da hrvatsko građanstvo vjeruje i dalje eurima i njima daje prednost u odnosu na kune, stoga zasigurno je više značajnijih prednosti zašto Hrvatska treba uvesti euro kao službenu valutu, nego ostati na kuni.

Porast cijena zbog konverzije

Uvođenjem eura doći će do porasta razina cijena, nevezano uz već prisutnu visoku razine inflacije, ali praksa i iskustvo je pokazalo kako porast inflacije uzrokovan prelaskom na euro je u pravilu jako blag. Nove države članice kada su uvodile euro imali su privremeni skok razine cijena u prosjeku 0,23 postotna boda. Ono što je ovdje najveći problem i što će biti najveći problem i kod hrvatske javnosti jest percepcija. Percepcija građana europodručja, pa i Hrvatske u budućnosti, kako je došlo do naglog skoka razine cijena nakon zamjene valuta. Europsko građanstvo svoj osjećaj o povećanju inflacije nakon uvođenja eura često su temeljili na povećanju cijena nekakvog određenog broja jeftinijih proizvoda, iako to nije u značajnijoj mjeri utjecalo na proračun kućanstva. Ono što bi hrvatska javnost mogla percipirati kao značajniji skok u cijenama je strah od zaokruživanja cijena prema gore koje bi trgovci mogli napraviti, a ovaj problem je i HNB u svojoj Eurostrategiji istakao.

Ovakvi problemi riješili su se i u ostalim državama kada su uvodile euro na način dvojne kotacije cijena, dakle, u domaćoj valuti i u eurima. Kada se ovo dogodi onda građanstvo ima vremena naviknuti se na nove cijene, pregledati tržišnu ponudu i preseliti onim trgovcima koji nisu neopravdano podigli svoju maržu u cilju dodatnog neopravdanog profita.³⁸

³⁸ Ibidem, str. 33

7. ZAKLJUČAK

Kroz ovaj rad se prikazala valutna struktura ključnih odobrenih kredita u Republici Hrvatskoj, oni koji najviše dominiraju ukupnom strukturom, a valutnom je to zasigurno euro. Prikazalo se i to koliko je po jedno gospodarstvo slabije ekonomske strukture bankarski sektor kao pokretač važan faktor. On predstavlja ključni kanal u gospodarskom i financijskom sustavu i pruža glavni izvor financiranja kako individualnim subjektima tako i poduzećima. Pruža glavni i ključni kanal jer je Hrvatska izrazito bankocentrično okruženje, pa je najveći dio kreditiranja i depozita uključen preko poslovnih banaka.

Sektor kućanstva svoje kredite treba kako bi financiralo svoju potrošnju i to mu u velikoj mjeri predstavlja i ključan izvor financiranja, sektor poduzeća s druge strane koristi kreditiranje kako bi financiralo svoje investicije, potaklo daljnji rast gospodarstva preko tih investicija, trošenja i novog zapošljavanja. Stoga je važno da su i kamatne stope na tržištima kreditiranja prihvatljive. Posljednih godina može se reći kako jesu, u stalnom su padu već deset godina i to je za sve sudionike dobro. Ono što nije dobro je činjenica da prevelika količina tako jeftinog novca u sustavu predstavlja opasnost od snažne inflacije, uz ostale čimbenike koje bi je samo mogli dovući u gospodarstvo i zadržati tu.

Danas se može zaboraviti na nekadašnju deregulaciju financijskog sektora kakva je nekada bila, već danas financijski sektor mora biti izrazito reguliran, kako bi bio što otporniji na neke nove krize poput bankovnih ili financijskih. Isto tako, osim snažnog pritiska regulatornih tijela u svakoj naprednijoj zemlji, poslovne banke su obilježene stalnom globalizacijom i financijskom inovacijom koje dolaze sa novim generacijama. Zanimljivo je procijeniti što bi se moglo događati sa kreditnom strukturom u budućnosti, kada papirnati novac ne bude više imao toliku ulogu kakvu još ima danas.

U svoje kreditne plasmane pokazalo se u ovom radu kako su banke godinama izložene rizicima, nekima zbog koje su same krive direktno ili indirektno. Oni su postali nositelji tih oblika rizika i pronašle su načine kako da njima upravljaju ugrađujući dvosmjerne klauzule u plasmane kredita. Cilj je ekonomijom obujma poslovati uz maksimiziranu dobit i minimizirane troškove. Povijesno su opterećene nenaplativim plasmanima iz prethodnih kriza, pa je jedan od uvjeta otpornosti banaka na svaku sljedeću bankovnu ili financijsku krizu da se tih nenaplativih plasmana iz prethodnih godina i riješe.

Analiza valutne strukture odobrenih kredita u RH pokazala je kako dominiraju oni eurski krediti, uz rast kunskih kredita, ali ovdje je bitno naglasiti da u hrvatskom bankarskom sektoru izrazito dominiraju krediti odobreni u valutnim klauzulama. To je jedna izrazita manjkavost i zato je hrvatsko građanstvo opterećeno svakim skokom tečaja eura ili deprecijacijom kune, barem sve do onog trenutka dok se euro ne uvede kao službena valuta. Isto tako je analiza pokazala kako to relativno ni ne treba brinuti hrvatski narod jer euro je stabilna valuta, stabilan tečaj i nema nikakvih značajnijih odstupanja. Za sektor države to ima velikog značaja jer država svoj dug broji u milijardama, dok kućanstvo broji u tisućama pa je velika razlika po kojoj se kamatnoj stopi zadužuje i kakva će oscilacija eura biti.

LITERATURA

1. Akerlof, G. (1970) The Market for 'Lemons': Quality, Uncertainty and the Market Mechanism, *Quarterly Journal of Economics* 84., str. 488–500
2. Baker H. K. i Powell G. E. (2005) *Understanding financial management: a practical guide*, Oxford: Blackwell Publishing, str. 89
3. Berg, A. i Borensztein, E. (2000) The Choice of Exchange Rate Regime and Monetary Target in Highly Dollarized Economies, IMF: IMF working paper, br. 29
4. Bubić, J., Bašić, L., Radovniković, D. (2021.) Koristi i troškovi uvođenja eura u Republiku Hrvatsku: Pogled na COVID i post-COVID gospodarske aktivnosti, 5th International Scientific and Professional Conference, Šibenik, str. 29 - 39
5. Cayazzo, J. et al. (2006) Toward an Effective Supervision of Partially Dollarized Banking Systems, Washington :IMF Working Paper, WP/06/32, str. 9
6. Cecchetti, S. G. Schoenholtz., K. L. (2015) *Money, banking, and financial markets*. 4th Edition. New York: McGraw-Hill education, str. 3
7. Ćiraković, B. (2016) *Vrste i učinci obveza*, Zagreb: Pravosudna akademija, str. 17
8. Csajbok, A., Hudecz, A. i Tamasi, B. (2010) Foreign currency borrowing of households in new EU member states. Budapest: MNB Occasional Papers 87
9. Davies, G. (1994.) *A History of Money from Ancient Times to the Present Day*. Third Edition. Cardiff: University of Wales Press, str. 48
10. Europska komisija (2013) Uredba (EU) br. 575/2013 Europskog Parlamenta i Vijeća, Bruxelles: Official Journal of the European Union, L176/1
11. Furjanić, H (2014) *Analiza bankarskog poslovanja u RH*, završni rad, str.8
12. Herrera, A. A. i Uyen, J. G. (2012) Currency-Induced Credit Risk in a Dollarized Economy. *Emerging Markets Finance and Trade*, 48(5), str. 105 – 114
13. Hrvatska narodna banka (2015) *Regulativa*, (online) dostupno na: <https://www.hnb.hr/-/regulati-8> [pristupljeno 08.03.2022.]

14. Klebaner, B. J. (1974) Commercial Banking in the United States: A History, Business History Review, Volume 49 (02), str. 260-261
15. Krstić, B. (2003.) Bankarstvo, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, str. 7
16. Leko, V. (1993) Rječnik bankarstva i financija, Zagreb: Masmedia, str. 445
17. Leko, V. i Stojanović, A. (2018) Financijske institucije i tržišta. Zagreb: Ekonomski fakultet, str. 7
18. Lovrinović, I. i Ivanov, M. (2010) Monetarna politika, Zagreb: RRIF, str. 504
19. Miličević, V. (2020) Opravdanost primjene valutne klauzule u hrvatskom bankovnom sustavu, Ekonomski fakultet u Zagrebu, doktorski rad, Zagreb, str 27
20. Mishkin, F. S. i Eakins, S. G. (2005) Financijska tržišta i institucije. Četvrto izdanje. Zagreb: MATE, str. 453
21. Narodne novine (2014) Odluka o izvješćivanju o izloženosti kreditnih institucija valutnom riziku. Zagreb: Narodne novine d.d., broj 66/2017
22. Orsag, S. (2011) Vrijednosni papiri, investicije i instrumenti financiranja. Sarajevo: Revicon, str. 678
23. Poljanec, K. (2017) Zaštitne monetarne klauzule u svjetlu sloboda kretanja kapitala i prekograničnih plaćanja EU // Pravo u gospodarstvu - časopis za gospodarsko-pravnu teoriju i praksu, 56, str. 165 – 184
24. Pušara, M. (2012) Međunarodno bankarstvo, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka, Banja Luka, str. 15
25. Saunders, A. i Cornett, M. M. (2015) Financial Institutions Management. Sixth Edition. United States: McGraw Hill Irwin., str. 126
26. Šonje V. (2019.) Euro u Hrvatskoj: Za i protiv, Ekonomski lab, Zagreb, str. 235
27. Šverko I. (2007) Upravljanje nekreditnim rizicima u hrvatskim financijskim institucijama, Zagreb: Hrvatski institut za bankarstvo i osiguranje, str. 142

28. Zakon o kreditnim institucijama (2020) NN 159/13, 19/15, 102/15, 15/18, 70/19, 47/20,
146/20, čl. 101

POPIS TABLICA

Tablica 1. Prikaz podizanja kredita u švicarskim francima 2003. i 2015.	29
Tablica 2. Prosječni iznos kredita kućanstva prije i poslije deprecijacije kune od 20%	38

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Prikaz banaka, štednih banaka i stambenih štedionica u RH u posljednjih pet godina.....	16
Grafikon 2. Kretanje vlasništva u Republici Hrvatskoj (u %, maksimalnih 100%)	17
Grafikon 3. Udjeli u ukupnoj strukturi imovine bankarskog sektora (u %)	18
Grafikon 4. Ukupna struktura kredita i kretanje udjela u ukupnoj strukturi (u %).....	19
Grafikon 5. Detaljnije kretanje kredita kućanstvima kroz godine	19
Grafikon 6. Kretanje tečajeva u odnosu na euro (2010 = index baze, promjene od 2011.).....	28
Grafikon 7. Kretanje HRK/CHF u posljednjih 18 godina	28
Grafikon 8. Kretanje stambenih kredita od 2011. do 2021. (u mlrd. kuna).....	31
Grafikon 9. Postotno kretanje kredita u ukupno odobrenoj strukturi stambenih kredita (%)..	32
Grafikon 10. Struktura odobrenih gotovinskih nenamjenskih kredita u RH	32
Grafikon 11. Kamatne stope na odabrane kredite (dugoročno) izdanim sektoru kućanstva ...	33
Grafikon 12. Kamatne stope na odabrane kredite sa valutnim klauzulama u eurima (dugoročno) izdanim sektoru kućanstva	34
Grafikon 13. Dugoročne kamatne stope na kredite sektoru poduzeća.....	34
Grafikon 14. Valutna struktura javnog duga od 2015. – 2021.....	39